

Čís 870.

34-C-691

ČESKÁ UNIVERSITA

na

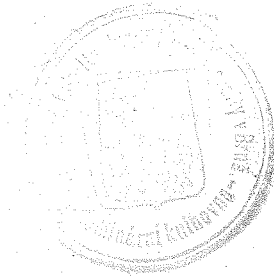
MORAVĚ.

Napsali Frant. Derka a Fr. Vahalik.

(Časových otázek č. 1)

III ega 10

V PRAZE.

Nákladem vydavatelstva „Časopisu českého studentstva“.

1891.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: 021471

Studentstvo moravské v posledních letech požadavek zřízení university na Moravě a to university české znova postavilo na přední místo národních našich přání. Všeobecný mohutný souhlas veškerých vrstev národních na Moravě byl mu odměnou a zároveň pobídkou k další práci. Studentstvo snaží se požadavek tento odůvodniti, prohloubiti a rozšířiti v celý národ, aby každý prodchnut byl myšlénkou o nutnosti českého vysokého učení na Moravě.

Brožura tato má býti jedním k tomu prostředkem. Má pro myšlénku české university na Moravě získati hlubší, pevnější základy jak v lidu tak také v intelligenci.

Mezi nejnadšenějšími pracovníky pro myšlénku tuto přáli bychom si viděti vždy nejmladší naši intelligenci — naše studentstvo, které pocházejí převážnou většinou z lidu může jak již nyní tak také v budoucím svém povolání vzbuzovati pro ni největší zájem. Studentstvo moravské na schůzi karolinské slíbilo neustáti ve snahách po zřízení žádaného vysokého učení, pokud snahy ty nebudou splněny. Jsme přesvědčeni, že kollegové naši slibu svého nezapomenou.

V Praze, v červenci 1891.

Vydavatelstvo.

I.

Náčrtek dějin bývalé university moravské.

Založení university v Olomouci biskupem Vilémem Prusinovským z Vičkova byl z veliké části obranný akt proti šíření se protestantismu v zemích českých v druhé polovici 16. století. Církev katolická pokládala vždy za přední úkol dobrými školami vychovati si vzdělané kněžstvo a poskytnouti příslušníkům svým — na počátku nového věku v době panství šlechty v prvé řadě mladým šlechticům — příležitosti nabytí doma potřebných vědomostí. Tak víme, že koncem 15. a počátkem 16. věku v Olomouci kvetla proslulá škola řízená mnichy nabyvšími značného vzdělání na universitách v Praze a ve Vlaších. Vítězným a rychlým vnikáním nového učení protestantského snahy zakládati školy katolické nabyly velikého vzpružení a to tím více, že protestanté a zvláště čeští bratři honositi se mohli brzy zvláště na Moravě nejen hojnými, nýbrž i velmi dobře řízenými školami, v nichž i mládež katolická velmi často hledala vzdělání, jehož jinde ve své vlasti osvojiti si nemohla. Nebezpečí z nedostatku dobrých škol katolických plynoucí nemohlo ujíti bystrému a energickému muži, jenž té doby seděl na biskupském stolci olomouckém. Vilém Prusinovský zakládal sám četné školy a budil a podporoval snahy podobné po celé Moravě. Poněvadž nebylo lze doma naléztí dostatečných a vhodných učitelů, odevzdáno vyučování na nově založených školách členům řádu jesuitského, jichž horlivost hodnostům církevním byla známa a vítána. Snaze této, čeliti totiž s úspěchem protestantským, zejména bratrským školám a poskytnouti Moravanům příležitosti nabytí doma vzdělání, děkují za vznik nejen gymnasia v Brně, Znojmě, Jihlavě, Opavě atd., nýbrž i olomoucká akademie, základ pozdější university moravské.

Založení akademie této spadá v rok 1566. Akademie přízní biskupa Viléma Prusinovského a po jeho smrti (1572.) nástupce jeho Jana Grodeckého hojně jsou nadána prospívala tak zdárně, že císař Maximilian II. 22. prosince 1573. udělil jí práva university „by všichni studenti, pokud jsou hodni a působili, dosáhli všech akademických hodností a ctí, jakoby na kterékoli universitě v Německu, Itálii, Španělsku nebo Francii byli promováni“. Nová universita měla fakultu theologickou a filosofickou a nesla jméno „Universitas societatis Jesu et episcopi olomouensis“. V potomních císařích, zvláště Rudolfovi II. a Ferdinandovi II., jakož i biskupech olomouckých, Stanislavu Pavlovském a kardinálu Dietrichsteinovi,

universita nalezla vzácné příznivce, kteří rozšířili jak její práva, tak hojnými nadáními její jmění.

Vyučování, řízení university jakož i celou jurisdikci měli v rukou výhradně jesuité; z členů tohoto řádu vybírání professori jak pro fakultu theologickou tak i filosofickou; vrchní správu vedl vždy bez volby rektor olomouckého kollegia otců jesuitů. —

Stavové moravští přijali vděčně založení university, avšak přáním jejich úplně vyhověno nebylo. Potřeba úředníků v zemi podněcovala je k žádosti, by ústav byl doplněn fakultou právníkou a medicínskou po příkladě university pražské a vídeňské. Snahy tyto přes veškerou obětovnost stavů zůstávaly dlouho bez výsledků; teprve ke konci 17. věku (1667.) povoleno jednomu professoru, jenž z počátku placen byl stavy samými, přednášet práva. Časem po dlouhých bojích a žádostech učení právníké doplňováno a zdokonalováno, počet profesorů rozmnožen na tři, později i na 4 a soustava vyučování upravena. — Avšak o postavení profesorů práv vedeny dlouho tuhé spory s jesuity, kteří nepřipustili, aby studium právníké formálně bylo uznáno za část university a tvořilo zvláštní fakultu. Posluchači práv nebývali zapisováni do matrik universitních, nýbrž jen do alba profesorů, jež poslouchali; neměli práv akademických a nemohli býti promováni za doktory, nemohli se tudíž domoci vyšších úřadů zemských. — Postavení profesorův a posluchačů tohoto studia bylo stísněné a nedůstojné; což divu, že studium toto nemohlo zkvetati, že počet posluchačů byl poměrně nepatrný a professori odcházelí často na university jiné nebo vstupovali do služeb státních. Boj ukončen aspoň částečně, když profesorům vyhrazen vliv na záležitosti universitní, když směli voliti vlastního děkana a účastňovati se volby rektora.

Za Marie Teresie a hlavně Josefa II. vliv jesuitův zlomen a zmenšen; ku přednáškám církevního práva připuštěni jsou i nejesuité, a rektor, jímž posud vždy byl rektor olomouckého kollegia jesuitského, od r. 1766. svobodnou volbou vybírán z professorstva.

Zrušením řádu jesuitského roku 1773. zavládl čilejší ruch vědecký v Olomouci, což ovšem působilo i na zvýšení návštěvy. Vyučováno účinněji vědám přírodním, brán zřetel ku studii dějin a pramenům dějinným, pro kterýž předmět jakož i pro dějiny literární zřízeny i zvláštní stolice na fakultě filosofické; universita neuzavírala se více úzkostlivě novému vývoji filosofie německé; plán studijní změněn a znenáhla hlavně péčí zemského hejtmána svob. p. Schubirze upraven dle vzorů universit jiných. *) —

*) V té době na právníkém učení vynikal zvláště známý moravský spisovatel Josef Vrat. Monse, jenž r. 1768. stal se professorem veřejného práva. K jménu tomuto pojí se zajímavá vzpomínka; r. 1770. bylo prof. Monseovi uloženo přednášet o německém státním právu a německých dějinách, neměl však na přednášky tyto žádných posluchačů. Vděčnější byly pro něho přednášky o dějinách českých, jež přednášet měl ještě vedle jiných disciplin. K těmto dějinám Monse bleděl velmi opravdově a věnoval zvláště právu moravskému neobyčejnou péči. R. 1783. vydal o právu mor. zvláštní monografii „Leitfaden der Vorlesungen über die vaterländischen Gesetze Mährens“ a r. 1788. uveřejnil v aktech české učené společnosti pojednání o právech brněn-

Stavové mor. neustali ani nyní ve svých žádostech po doplnění a povznesení vysokého učení moravského fakultou právníkou a medicínskou. Za Marie Teresie zdálo se, že stavové domohou se žádaného doplnění university moravské. Císařovna přála snahám těm a nařídila zvoliti komissi, která by vypracovala příslušné návrhy, avšak válečný čas potom nastalý překazil uskutečnití toto přání. Jednoho domohli se stavové však přece: 24. května 1778. přeložena totiž k žádosti jejich zemským hejtmánem svob. p. Schubirzem přednesené universita a s ní zároveň i stavovská akademie k vychování synů šlechtických z Olomouce do Brna (četala toho roku 783 studenty). V Brně, v centru zemské vlády, všech úřadův a sídle valné části moravské šlechty, podporou gubernatora hrab. Jana Mitrovského, ve městě větším a živějším — Olomouc byla pevnost — universita utěšeně zkvétala a se rozšiřovala. Studium právníké rozšířeno a povýšeno konečně na fakultu, avšak bez práva promovati doktory; zřízen kurs chirurgicko-medicínský. původně s jedním professorem, avšak brzy rozšířen přednáškami z porodnictví, chirurgie a anatomie. Na fakultě theologické pastorálka přednášela se jazykem českým a německým.

Rozkvět tento netrval bohužel dlouho. Císař Josef II. nepřeje hloubání theoretickému a přihlížeje vždy ku stránce praktické chtěl, by ústav vychovával především dobré úředníky a proto odňal 1782. universitě moravské, jakož i universitám v Hradci a Innsbrucku právo slouti universitami sníživ je na pouhá lycea.

Zároveň s touto přeměnou přeloženo bylo dne 1. list. 1782. lyceum k žádosti městské rady olomoucké a arcibiskupa z Brna zase do Olomouce; stavovská akademie posud těsně s universitou spojená zrušena úplně a jmění její připojeno Teresianu ve Vídni. V Olomouci lyceum nově zorganizováno na základě nového plánu vyučovacího. Počet profesorův ustanoven na 12, pro theologii 4, pro práva 2, pro nauky politické 1, pro studium chirurgické 2 a pro filosofii 3. Theologie od ostatního učení odloučena a přeložena do zrušeného kláštera premonstrátů do Hradiště u Olomouce jako generální seminář, jehož místoředitelem a od 1789. gener. ředitelem byl slavista Josef Dobrovský. Ve čtvrtém ročníku semináře přednášely se morálka a pastorálka česky a německy. Seminář po smrti císaře Josefa II. opět přeložen do Olomouce a spojen s lyceem.

Volnější duch za panování císaře Leopolda II. a Františka I. byl rozvoji lycea olomouckého velmi příznivým. Rozšíření přednášek filosofických a právnických, ustanovení doby studia právníkého na 4 léta (1811.), výběr lepších sil učebních, rozvoj studia chirurgického rozmnožily i posluchačstvo, tak že lyceum olomoucké co do počtu profesorův a posluchačů jakož i co do významu po universitách pražské a vídeňské stálo na místě prvém mezi vysokými učenými rakouskými.

ských. O domácím moravském právu přednášeli Monseovi nástupci až do r. 1810. Vzpomínka tato při diskussi, má-li býti na universitách přednášeno o právech domácích té které země, není bez zajímavosti.

Čítalof r. 1826. na oddělení právnickém 5, chirurgo-med. 16, filosofickém 7 a bohosloveckém 6 professorův a na 600 posluchačů, počet na onu dobu zajisté velmi značný. Náklad na lyceum obnášel tou dobou 28.884 zl.; zřízeno bylo 162 stipendií s ročním požitkem 7103 zl. c. m. Úspěchy tyto oprávnily stavy moravské k žádosti, by císař František lyceum olomoucké povýšil na universitu, jako se to 1792. stalo s lyceem v Innsbrucku. Mocným přímluvčím byl jim arcikníže Rudolf, bratr císařův, tehdejší arcibiskup a kardinál olomoucký. Císař vyhověl přání tomu a výnosem ze dne 11. března 1827. povýšil lyceum olomoucké na universitu s právem promovati doktory theologie, filosofie a práv; fakulta medicinská však ani tentokrát zřízena nebyla, zůstal jen kurs chirurgicko-medicinský a připojen k fakultě filosofické.

Nově zřízená universita přijala jméno svého zakladatele a slula „universitou císaře Františka“. Příznivé podmínky rozkvětu měly za následek značné sesílení posluchačstva, jehož počet dosahoval v letech 30tých i čísla 1000 (i s lyceem). Avšak to byla doba posledního jejího rozkvětu. Revolučními lety, 1848. a 1849., až nápadným zanedbáváním vysokého učení moravského vládou, zvláště nedostatečným honorováním profesorů, skrovnou podporou posluchačů, obsazováním uprázdněných stolic nevynikajícími silami další rozvoj byl zamezen, tak že i co do počtu posluchačův i co do významu vědeckého velmi rychle klesala; tím rychleji, čím příznivější doby nastaly sousedním universitám, vídeňské a pražské, bohatě nadaným a opatřeným skvělými podmínkami vědeckého rozkvětu. Přirozeno také, že v zemi ze dvou třetin slovanské, k národnímu uvědomění mocně se probouzející universita německá nemohla mítí přirozených podmínek životních.

Úpadek vysokého učení mor. byl vládě dosti silnou pohnutkou, by r. 1851. — 19. září — zrušila fakultu filosofickou a r. 1855. — 2. září — fakultu právníkou, čímž ovšem universita přestala existovati.

V době největšího úpadku, při svém zrušení čítala 312 posluchačův, počet, jenž značně ještě převyšuje sumu posluchačů na universitě v Černovicích v letech posledních a počet posluchačů na mnohých universitách v Německu.

Z někdejší university zůstala v Olomouci fakulta theologická, jež trvá posud, majíc však jen význam arcibiskupského bohosloveckého semináře; mimo to udržel se po několik let ještě ústav chirurgicko-medicinský od r. 1849. od university odloučený a samostatný, který byl zrušen 1873., kdy přestala instituce t. zv. praktických lékařův. Ústav měl r. 1855. mámo ředitele (Dr. Mošnera) 7 professorů a 119 posluchačův. Mimo to chová se v Olomouci universitní knihovna obsahující asi 50.000 svazků, zřízená z knihoven zrušených moravských klášterů; dále sbírky přírodovědecké, nástroje fysikální a astronomické. —

Význam university moravské jako ústavu vědeckého nebyl veliký; pokud byla v rukou jesuitů, svobodné pěstování věd nebylo

možné a později, ukázala-li se perioda vývoji vědeckému příznivější, zamezily poměry, jež zaviněny byly obyčejně nedostatečnou podporou vlády universitě celkem nepřející, další rozvoj. Odchovala však Moravě přece mnohého muže o rozkvět země zasloužilého a působila příznivě na vývoj literatury na Moravě zvláště v oboru historického bádání. Dlužno poukázati tu aspoň na některá jména; z doby starší: hr. Waldštýn, císařský vojevůdce, vynikající šlechtičtí státníci Lobkovic, Kaunic, Kolovrat, arcibiskup Šobek, spisovatelé B. Balbin, Jos. Vrat. Monse, kněz blahoslavený Jan Sarkandr; v našem věku byli posluchači university olomoucké biskup Bauer, ministr baron Dr. Pražák, spisovatelé Dudík a Volný, dále prof. P. Šmídek, Dr. Šrom atd.

Ne méně význačné bylo nepřímé působení university této na celý vědecký život na Moravě, zvláště v době novější. Sluší vytknouti v tomto ohledu živější ruch vědeckého bádání historického šířený a živěný Volným, rozvoj studia věd filosofických pěstovaný Klácelem a konečně blahodárné působení Sušilovo pro rozvoj bohoslovenství a poznávání i zkoumání lidové kultury na Moravě. Vlastenecké snahy těchto mužův a jejich vrstevníkův nalezaly hojně a štědré podpory u tehdejší šlechty moravské a vysokého duchovenstva; zvláště mor. šlechta (Mitrovští, Salmové, hr. Sylva-Taroucca, hr. Berthold) koncem minulého a počátkem nynějšího století působením university vynikala skutečně vysokou vzdělaností, chovala živý zájem pro všeobecné potřeby země, mnoho a ráda přinášela oběti hmotné a neodpírala obětí morálních prostředkujíc živější styky s ostatním učeným světem, zejména s Vídní a Prahou, zakládajíc hojně na tu dobu sbírky přírodovědecké, starožitností a uměleckých památek (Františkovo museum v Brně); časté styky umění a vědy milovných šlechticů se zástupci literárního hnutí působily blahodárně na rozvoj života společenského a také politického. Tehdejší šlechta vedena jsouc muži skutečně šlechtnými mohla se právem chlubití, že je vlasteneckou (ovšem v úzkém rámci markrabství moravského). Pozorujeme-li živý literární, společenský a politický ruch na Moravě na počátku našeho věku a přirovnáme-li onu dobu s naší a přihlédneme-li k nynějšímu stupni intelektuálnímu, ke snahám vědeckým a uměleckým na Moravě ve městech a především ve šlechtě, musíme říci, že Morava přes to, že má poměrně značný počet škol středních (ovšem německých!), celkem ve svém významu kulturním i politickém klesla; těžko lze ze smutného stavu tohoto naléztí jiné východisko než vrácení toho, co nám bylo vzato — university, střediska duševního života a hýbatele vědeckého a uměleckého ruchu na Moravě a ve Slezsku.

Historii university moravské třeba ještě doplniti vzpomínkou. Roku 1848. uložil poslední stavovský sněm moravský prof. A. V. Šemberovi, aby vypracoval návrh ku provedení rovnoprávnosti na Moravě ve školách, v úřadech a kostelích. V návrhu tomto o universitě vyslovuje se takto: „Na universitě budíž všem předmetům, z nichž budou museti studující někdy odbývati zkoušku státní, od řádných profesorů vyučováno v obojím jazyku; při ostatních před-

mětech ale budiž ponecháno učitelům na vůli, učiti v jazyku českém nebo německém . . .“ „Jak ale universita až posud ohledem na jazyk byla řízena, vyplývalo z ní lidu moravskému málo užítku; kněz, úředník, hojič i učitel byl na ní cvičen jen pro Němce; svým krajanům z vysokých škol málo s sebou přinesl, o čemž nuzná posavadní literatura moravská jasně dává svědectví“ . . .

V další části svého návrhu stěžuje si do nedostatku duchovního střediska na Moravě a přeje si, „aby byly vyšší školy a jiné ústavy vědecké na Moravě v jednom městě pospolu. Jen proto předstihly Čechy a Rakousy v mnohém ohledu Moravu, že mají ve svých hlavních městech Praze a Vídni pohromadě všechny ústavy vzdělavací. Na Moravě je však jedna polovice škol a učenců v Brně, druhá v Holomouci, a toto rozdvojení sil duchovních právě jest největší překážkou všelikého pokroku vědeckého i národního, a příčinou, že mnohý ústav nadějný nevyvinuv se zakrněl a ovoce žádaného nenesl, jako na př. museum brněnské . . .“ „Toto roztržení ústavů naučných, spolků všeužitečných a sbírek vědeckých déle trvati nemůže, nemá-li býti mládež vlastenecká budoucně jen částečně vzdělána . . .“ „Aby však Morava úkolu svému ku prospěchu Slovanstva a člověčenstva počestně dostála a v umění a vědách vyrovнала se Čechám, potřebí jí především, by duchovně sesílila, síly rozdělené shromáždila a novými rozmnožila. První krok k tomu bylo by nepochybně přenesení osamělé university a knihovny holomoucké do Brna, což by spolu bylo jediným prostředkem zachovati universitu na Moravě, poněvadž úplná universita může se zřídit na Moravě jen v Brně, jakožto městě jediném, kde jsou dostatečné k lékařskému studiu ústavy léčitelské“ . . .

Návrh ten ovšem nebyl proveden, avšak nedaleká budoucnost ukázala, že na Moravě půda pro universitu německou není.

Tot v krátkých rysech nástin dějin bývalé university moravské. Historický důvod pro zřízení university, již lid český a česká mládež akademická jak z Moravy tak i z Čech a Slezska se domáhá, není sice rozhodným, avšak beze vsí váhy zajisté není. Morava měla universitu, a universita tato, pokud vládou byla dostatečně podporována, měla dosti životní síly ku své existenci. Ovšem nyní na základě změněných podmínek národnostních, zmohtnutněn živlu slovanského na Moravě, ve Slezsku a v Čechách, na základě fakta, že němečtí naši krajané v Rakousku zaopatření jsou vysokými učenými nad potřebu, národ český však jen jedinou a to ještě v mnohých směrech nedostatečnou universitou za vděk vzítí musí a na základě konečně jiných skutečností, jež později budou vytknuty, musí žádati lid český a žádá rozhodně za zřízení university **české!**

II.

Snahy po znovuzřízení university na Moravě.

Zrušením university olomoucké stala se Moravě, zemi vynikající vzdělaností lidu, bohatstvím, průmyslem a tím také silou poplatní, rozhodně křivda, a bezpráví toto odčiniti bylo snahou moravského obyvatelstva jak českého tak i německého po všechnu dobu od zrušení university až do nynějška. Morava nikdy nevzdala se nároků svých na vysoké učení; vždy, při každé vhodné příležitosti dožadovala se splnění spravedlivého požadavku tohoto a trvá na něm nyní s větší rozhodností nežli kdy před tím.

První vážný pokus o obnovení zrušené university moravské stal se r. 1870. Toho roku podala městská rada olomoucká k vládě petici, v níž dožadovala se znovuzřízení moravské university v Olomouci. Městská rada počínala si při jednání tomto velmi energicky a vypočítavě; šlo jí o to, aby zabezpečila si nejen přízeň vládnoucích kruhů vídeňských, nýbrž získala podporu pro žádost svou u obyvatelstva moravského a to v první řadě slovanského a konečně dostala na svou stranu i moravské studentstvo v Praze a ve Vídni. V měsíci březnu 1870. vyslána do Vídne zvláštní deputace vedená olomouckým purkmistrem Dr. Schrötterem. Deputace ta vyžádala si slyšení nejen u předsedy ministerstva tehdejšího Dr. Giskry, nýbrž i u císaře. Vláda odpověděla deputaci, že není ještě rozhodnuta, kde má se zřídit nová universita, že však bude jeviti se potřeba zřídit ji, jakmile universita ve Lvově bude popoštěna. Že vláda vážně tehdy pomýšlela vyhověti žádosti města Olomouce, dokazuje vyzvání rektora pražské university Dr. Petra ku studentstvu moravskému a slezskému, by se sešli a vyslovili se o této žádosti. Úřední toto vyzvání stalo se patrně z vyššího pokynu. Studentstvo moravské na vyzvání toto sešlo se 13. března 1870. a vyslovilo se proti žádosti městské rady olomoucké a to z důvodu toho, že žádaná universita měla býti jen německá, čímž by slovanské většině na Moravě patrná stala se křivda. K odpovědi této tlumočené resolucí na schůzi přijatou přidali se také němečtí akademici moravští a slezští. — Výsledkem schůze byla resoluce všemi přítomnými přijatá, ve znění českém a německém:

„My moravští a slezští posluchači veškerých fakult vysokého učení pražského českého i německého jazyka sešedše se k vybídnutí slavného sboru obecních starších král. hlavního města Olomouce, bychom připojili se k její žádosti k nynějšímu ministerstvu

za obnovení university Františkovy v Olomouci, učinili jsme po bedlivém věci uvážení jednohlasně následující resoluci:

Ačkoliv uznáváme nutnou potřebu university na Moravě, ačkoliv si ve prospěchu našeho národa vřele přejeme, abychom na Moravě měli vysoké učení rovnoprávné, tož přece:

1. uvažujice, že slavná rada král. hl. města Olomouce výhradně německou universitu žádá,
2. uvažujice, že za nynějších poměrů není naděje na zřízení rovnoprávné university,
3. a uvažujice konečně místní poměry: uznali jsme za důstojno a prospěšno nejen nepřipojovati se k petici slavné městské rady města Olomouce i co do zřízení university německé i co do místa, nýbrž ohraditi se rozhodně proti petici, a prohláshujeme, že bychom to musili považovati za bezpráví, kdyby dán byl průchod jakékoli žádosti za zřízení jiné nežli úplně rovnoprávné university.

Stalo se v Praze dne 13. března r. 1870.

Ant. Jarosl. Lepař, předseda. Věnceslav Frant. Hrubý, právník. Baron Kleist Prelow, Jurist. Ferd. Schneider, Mediziner.“

Podobným způsobem a neméně rozhodně vyslovili se o petici města Olomouce slovanští akademikové z Moravy a Slezska ve Vídni. Výsledek porady jejich o předmětu tomto vysloven byl resolucí tohoto znění:

„Slovanští akademikové z Moravy a Slezska sešedše se v neděli, dne 13. března k důvěrné poradě stran obnovení university v Olomouci jednohlasně v ten smysl se vyslovili, že žádost slavné městské rady král. hl. města Olomouce věci té se týkající nikterak podporovati nemohou, anto nic nevzbuzuje naděje, že by universita taková vyhovovala spravedlivým požadavkům slovanské národnosti. Rozhodné osvědčení stran moravské university vůbec ponecháno valné schůzi moravských a slezských akademiků slovanské národnosti, anaž v příštích dnech bude svolána.

Ve Vídni dne 13. března 1870.

Jan Kožaný, právník, Bart. Tchoř, stud. fil., Fr. Rauscher, právník, důvěrníci.“

Schůze, která brzy po té a sice 17. března se odbyvala, byla rozpuštěna, poněvadž komissař nechtěl svoliti, by se na ní rokovalo česky. Přítomní prohlásili úplný souhlas jak s resolucí důvěrníků vídeňských, tak i s resolucí studentstva pražského. —

V témž smyslu vyslovily se o petici olomoucké i četné obce a města na Moravě, jichž podpory se městská rada byla dožadovovala. Dopis z Hané uveřejněný 2. března 1870 v „Národních listech“ praví toto: „U nás jedná se o zřízení university v Olomouci, arci spolky německé usilují o německé vysoké školy pro ½ milionu Němců slezsko-moravských, nedbajíce práva půl druhého milionu Slovanů bydlících na Moravě a rakouském Slezsku.

Městská rada olomoucká rozesílá vyzvání obcím slovanským, aby i ony podávaly žádosti za obnovení university v Olomouci, leč veškeré uvědomělé dědiny naše odpoví odůvodněnou žádostí za zřízení takových vysokých škol, na kterých se má učití na všech fakultách a ve všech předmětech také jazykem českým, jest-li není celá ta vyhlášená rovnoprávnost národní pouhý mam a klam“.

Pokus městské rady olomoucké se tedy nezdařil; žádost za universitu německou byla pokládána všude i u spravedlivých Němců za nedůvodnou a příčící se národnostním poměrům v zemi. Mimo to zástupci českého národa dobře postřehli, že německá universita měla býti jednak prostředkem utužení německý živel v Olomouci a na Moravě vůbec, jednak že mělo se vysokým učelištěm domácím seslabiti úzké spojení Moravy a Slezska s Čechami. Avšak potřeba university pro Moravu uznávána všeobecně i od samé tehdejší vlády.

Myslenka zřízení rovnoprávné university na Moravě vyskytla se brzy potom i na sněmu moravském. Roku 1871. za ministerstva Hohenwartova při volbách sněmovních strana národní zvítězila ve 12 okresích městských a 23 venkovských; Němci následkem toho sněmování se nesúčastnili. V tomto českém sněmu zahájeném 14. září podal poslanec Dr. Mezník dne 2. října návrh na zřízení vysokých škol na Moravě; v zasedání 9. října návrh svůj odůvodňoval za hlučného souhlasu celého sněmu. Návrh byl pak jednohlasně přijat. „Návrhem svým, aby ve vlasti naší vysoké školy byly zřízeny, doufám, že vyslovil jsem hluboce cítěnou potřebu země, osvědčené přání vzdělaných tříd, a nemyslím se, pokládám-li otázku tuto za čestnou otázku celé země“, pravil v úvodu svého odůvodňování. „Dřívější vlády nedbaly“, pokračoval pak, „o vzdělání poddaných, a je to smutný úkaz, když na říšské radě mohlo se říci, že více vynakládá se na koně nežli na učeliště. Nemá náš sněm úlohy vznešenější, než aby Moravě dostalo se university, která časem zašla nedbalostí dřívějších vlád. Podmínek potřebných má Morava dostatek; nebyla by nouze ani o posluchače ani o učitelstvo; Morava platí 20 millionů daní a z těchto sotva 5 millionů obrací se na její potřeby. My máme právo, žádati na vládě, by nám zřídila vysoké školy, neboť země menší a chudší jako Solnohrady a Štýrsko mají své university. Nemyslím ani universitu čistě slovanskou; chci, by na našich školách Slované a Němci potřebného našli učení a to vyvrátí poslední důvod, pro který by někteří členové sl. sněmu s mým návrhem souhlasiti nechtěli. Věda je pole, kde veškeré spory, vášně a nesrovnalosti mizí méně se v ladný souhlas“.

Poměry politické změněné brzy potom v neprospěch moravských Čechů nedaly návrhu Mezníkovu uskutečniti se. — Podobné jednohlasné usnesení stalo se i r. 1876., kdy sněmem moravským k pobídce řečníkův obou národností schválen byl návrh na zřízení university na Moravě.

R. 1875. zřízena byla německá universita v Černovicích. Založení německého tohoto ústavu v krajích slovanských mělo jedině za účel upevniti a zabezpečiti postavení malého počtu Němců

mezi obyvateli slovanskými a rumunskými a přirozeně roztrpčilo poslance slovanské na říšské radě tím více, ježto po dlouhou dobu marně domáhali se nápravy zvrácených poměrů školských jednotlivých slovanských národností. Vláda r. 1874. netajila se, že zříditi má novou německou universitu. Vyjednáváno o místo. Němečtí poslanci z Moravy D' Elvert a Promber chtěli ji míti v Brně dovolávající se práva Moravy na universitu z důvodu historického a připomínající vládě slib daný při zrušení university olomoucké; posl. Wegschneider přál si ji míti v Solnohradech a posl. Tomaszczuk v Černovicích. Poslancové slovanští, zvláště zástupcové Moravy několikrát ukazovali na trpké křivdy páchané vládou na rakouských Slovanech, žádali, by ministr Stremayer dopřál jim aspon částečné spravedlnosti zřízením potřebných slovanských gymnasií v jednotlivých zemích a založením aspoň jedné slovanské university. Slovinský poslanec Dr. Razlag žádal výslovně zřízení university na Moravě. Čeští poslancové z Moravy Dr. Mezník, Dr. Kusý, Dr. Mildschuh a P. Weber, mluvíce i za nepřítomné poslance české z království, kteří tehdy ještě trvali v pasivní opozici, rozhodně dokazovali oprávněnost školských svých požadavků a na nepoměr povinností národa českého k říši k právům vládou zemím českým poskytovaným.

„Nápadně do očí bije zanedbávání českého národa ve školství na Moravě, kdežto ve Slezsku ani o zanedbání mluvíti nelze, neboť tam náš národ není ani právně uznán. Můžeme tvrditi, že slovanský lid na Moravě je popelkou mezi všemi národy cislajtánskými, leda že by naši bratři slovinští s námi hádati se chtěli v příčině té zanedbanosti o přednost zajisté málo závidění hodnou“ trpce stěžoval si Dr. Kusý při generální rozpočtové debattě v prosinci 1874. „Ač se svými soudruhy v nehlubším srdci svým cítím křivdu, která se děje našemu národu, ač sobě dobře jsme vědomi, která otázka vyučování a vzdělání jest pro národ náš otázkou životní, tož nemůžeme sobě přece tajiti, jak málo přichylnosti k tužbám našeho národa právě v tomto domě můžeme očekávati a jak spíše opaku než povznesení a podporování naší národnosti nadíti se lze do tohoto sněmu, do většiny jeho, která dle platného zřízení jediné je rozhodující. Není to věru pouze zkušenost, která nás o tom poučuje, že ukojení svých tužeb v příčině škol a vyučování skrze nynější ministerstvo očekávati nemůžeme, nýbrž je to i přesvědčení, že celý nynější systém vládní se přičiní volnému a zdárnému rozvoji našeho kmene, ba že naopak potlačování takového rozvoje dle běhu nynějších věcí k zásadám vládním patří.“

Ministr vyučování Stremayer na toto volání po spravedlnosti odpověděl, že zřízení slovanské university není možné, že by bylo nutno vyučovati v několika nářečích a že by o vyučování poměrům doby přiměřeném nemohlo býti řeči. University mají prý úkol pěstovati vědu . . . „Bylo by to přímo poškození slovanských národností, kdyby nebyla jim dána příležitost, aby mohli užití oné řeči, jež jim umožňuje činně zasahovati do státního života. Slované

musí se učiti proto němčině, že rod panující je německého původu a mateřská jeho řeč je německá“, jsou vlastní slova ministra vyučování Dr. Stremayera. Konečná odpověď byla pak předloha o nové německé universitě v Černovicích; předlohy tyto byly sněmovnou poslaneckou i panskou schváleny, a nová německá universita 1875. vstoupila v život.

Posl. Dr. Tomaszczuk za své platné zásluhy o vymožení university byl zvolen jejím prvním rektorem. Německá universita v Černovicích, jak bylo lze předvídati, neprosplávala. Kromě židů nemá universita na dvou světských fakultách skoro žádných posluchačů. Fakulta bohoslovecká je pravoslavná a vydržuje se nákladem náboženské matice pravoslavné církve v Bukovině; na fakultě právnické a filosofické, jež vydržují se penězi státními, stojí jeden posluchač ročně přes 1000 zl. Neúspěchy tyto nemohly ujíti pozornosti veřejné a přiměly také jednoho professora této university k návrhu, by universita byla z Černovic přeložena na Moravu, kde potřeba university je patrnou, kdežto v Bukovině prospívati nemůže. Za návrh tento byl dotčený professor přísně pokárán a pak přeložen. Za to německá universita šíří posud německou kulturu mezi národy slovanskými.

R. 1881. domohli jsme se konečně práva nám dlouho odpíraného — zřízení české university v Praze, vlastně rozdělení pražské university německé, na které konaly se některé přednášky i jazykem českým, na samostatnou universitu českou a německou. Česká Morava úspěch tento radostně pozdravila a užívá vydobytého práva, byť i v mnohém směru neúplného, vysílajíc ročně na 400 posluchačů mladé intelligence moravské na české vysoké učení pražské.

Zástupcové českého lidu moravského tentokrát ovšem nevyšťoupili, by reklamovali pro Moravu universitu jí odňatou. Avšak v rozpočtovém výboru uznávalo se přece, že národům rakouským posavadní počet universit postačiti nemůže. Proto žádal poslanec Hausner zřízení fakulty medicínské ve Lvově a uznal potřebu university na Moravě, aby vídenské bylo ulehčeno. Posl. Gomperz připomněl vládě dávný slib, že zřídí universitu v Brně, a vyzýval ji, aby se s ní neotálelo. Posl. Dr. Fandrlík poukázal na německou techniku v Brně, která stavy moravskými r. 1848. založena byla s výslovnou podmínkou, by na ní vyučovalo se česky a německy a žádal, by rovnoprávnost byla na brněnské technice zavedena a proveden výnos vlády v té příčině vydaný.

III.

Další snahy po zřízení české university
na Moravě.

Zřízením české university v Praze touha moravských vlastenců po vlastní zemské universitě zdála se býti vyplněna. Nestal se proto od 1881. žádný pokus o zřízení vysokých škol na Moravě. Mysli našich poslanců a předáků zaujímaly otázky politické, kulturních méně bylo si všímáno. A pak domnívali se mnozí, že českou universitou v Praze dovršili jsme míru kulturních svých požadavků ve školství, a poněvadž jsme my ve svých přáních vždy skromnějšími nežli národové jiní, neodvážili jsme se dlouho vystoupiti s novým smělym přáním druhého vysokého učení pro národ pětimilionový platící skoro třetinu všech daní. Ukázalo se však přece, že jedna universita nám postačiti nemůže, a požadavek university na Moravě ozval se znova tentokráte důrazněji než kdy před tím, opíraje se o důvody tak přesvědčující, že ani nepřátelé nejzávistivější nic proti nim nemohli vynalézti. Nevystoupilo se však již jen s požadavkem university moravské vůbec, nýbrž důrazně žádána universita česká.

Potřeba druhé české university z důvodů vědeckých diskutována veřejně několikráte — připomenouti sluší hlas prof. Dr. Masaryka r. 1885. a dvorského rady prof. Dr. A. Randy r. 1886. — avšak více pro úzký kruh přátel vědeckého pokroku. Teprve když otázky této ujal se kruh, jimž vysoké učení na Moravě je nejbližší, dostal požadavek ten určitější formu a stal se ponenáhlu požadavkem širokých vrstev celého českého národa, zvláště ovšem na Moravě. Byla to moravská akademická mládež v Praze, která porokovavši o požadavku druhé české university na Moravě, postavila jej za program prázdniového sjezdu svého v Kroměříži.

Na sjezdu tomto, konaném dne 9. září 1889. referoval koll. Fr. Vahálík o kulturních potřebách moravských a vytкнуł na prvním místě požadavek druhé české university. Shromážděné české studentstvo moravské přijalo požadavek ten za čilého rokování všeobecným souhlasem za svůj a vyslovilo jej v této resoluci:

„Moravské studentstvo, shromážděné dne 9. září 1889. na sjezdu v Kroměříži, dovolává se samostatné české university pro Moravu a žádá, aby moravská universita roku 1855. zrušená a r. 1874. přenesená do Bukoviny opět Moravě se vrátila a to z těchto důvodů:

- a) Aby se na Moravě samostatnou universitou akademičtí občané lépe pro budoucí povolání, jednak pro literární práci, jednak pro občanské působení připravovali, než se to na universitách cizích stává.
- b) Spravedlnost žádá, aby země naše, která poplatností a intelligencí svého obyvatelstva skoro za žádnou rakouskou zemí neostává, dostala ono nejvyšší intelektuální středisko, které by osvětový ruch tak veliké země, jako jest Morava, k patričnímu významu přivedlo.
- c) Studentstvo žádá české university též proto, že Morava, jejíž akademictvo jest podle počtu universitních posluchačů na rakouských universitách na třetím místě, musí posud svoje akademické občany viděti po všech universitách rakouských roztroušené, zjev to tím neutěšenější, že moravské chudé studentstvo na mnohých místech ani dostatečné podpory nedochází, čímž bývají přemnozí chudší, ale nadaní studenti moravští od universitních studií zastrašeni.
- d) Potřeba university pro Moravu byla uznána z ministerských míst, když 1870. úředně bylo moravsko-slezské studentstvo svoláno, aby se rozhodlo pro žádost města Olomouce za navrácení svojí university r. 1855. odňaté, čemuž jedině proto místa nedáno, že městská rada olomoucká jen o německé universitě na Moravě mluvila; jinak se naše Morava svého historického práva na universitu nikdy nezřekla.“

Resoluce tato, od shromážděných akademiků moravských všeobecným nadšeným souhlasem přijatá, byla podkladem dalších pokusů o znovuzřízení moravské university. V ní nejdřív vysloven určitě požadavek, by vysoké školy, jež na Moravě se zřídí, byly české. Na sněmu moravském posl. Dr. Mezník, jemuž kroměřížská resoluce byla zaslána se žádostí, aby podnikl klub národních poslanců příslušné kroky parlamentární, tohoto požadavku české university nepřivedl k platnosti. Posl. Dr. Mezník a soudruzi podali na sněmu moravském dne 30. října 1889. návrh, „aby zřízení vysokých škol na Moravě bylo vzato ve vyjednávání a záležitost ta aby byla odkázána zemskému výboru k předběžné poradě.“ Několik dní po té odůvodňoval Dr. Mezník návrh jménem svých soudruhů před sněmovnou a doporučoval jeho přijetí. Návrh byl sněmem přijat; zemský výbor moravský však do té doby ještě o něm se nevyslovil a příslušných návrhů nepodal.

Moravské studentstvo bylo si vědomo, že zřízení university na Moravě, a to university české, je nejen nezbytným požadavkem povznesení kulturního a politického našeho života na Moravě, nýbrž i nezbytným požadavkem celého českého národa. Bylo si dále vědomo, že národ český za každý sebe spravedlnější úspěch musí podstoupiti dlouhý boj, že přání svá, mají-li býti slyšána a o nich uvažováno, vyslovována musí býti opět a opět. Požadavek zřízení druhé české university na Moravě nesměl vymizeti již z programu českého lidu a jeho zástupců. Proto ujal se moravské studentstvo pražské důležitého úkolu požadavek tento náležitě ob-

jasniti, odůvodniti a rozšířiti, získati pro něj zájem co nejširších vrstev všeho národa. Studentstvo moravské může s uspokojením říci, že účelu toho dosáhlo v plné míře velikou schůzí akademickou pořádanou v Karolině v místnostech university Karlo-Ferdinandovy dne 16. února 1890: V Kroměříži požadavek české university přijat v program studentstva, schůzí karolinskou v program všeho národa. Schůzi v Karolině, k níž veškeré přípravné kroky vykonala zvláštní komise, přítomno bylo na 600 českých akademiků, z nichž polovice byli Moravané.

Schůze účastnilo se vedle studentstva i na 25 universitních profesorů s tehdejším rektorem universitním prof. Dr. Talířem a děkany jednotlivých fakult v čele. Prof. Dr. Talíř zvolen byl za čestného předsedu.

Schůzi jménem svolávajících kolegů, důvěrníků mor. akademiků, zahájil koll. PhC. Ant. Otahal, předsedajícím zvolen koll. JUC. Skřivánek, který byl zároveň prvním řečníkem. Odůvodňoval požadavek druhé české university na Moravě na základě národohospodářského vývoje Moravy; potřebu university dokazoval ze statistiky středního školství na Moravě, statistiky akademiků a alumnův z Moravy a dovedl potřebu university české. Koll. Fr. Vahalík vylíčil význam její pro kulturní rozvoj na Moravě, dovozuje, že v zemi je dostatek materiálu pro universitu potřebného, jak pro fakulty filosofickou a právnickou, tak zvláště pro fakultu lékařskou. Koll. PhC. Ant. Otahal promluvil pak o výrocích některých vynikajících mužů o otázce české university na Moravě dovolávaje se prof. Dr. Masaryka, dvorního rady prof. Dr. Randy a prof. Dr. Zuckera. Koll. Fr. Derka promluvil o požadavku druhé české university se stanoviska historického, dokazuje, že na Moravě byla po 3 století samostatná universita, která utěšeně zkvétala, pokud vládou nápadně nebyla zanedbávána. Obsah řeči těchto kolegů, s jichž vývody přítomní často projevili souhlas, je z velké části předmětem této brožury.

Jménem českých kolegů uchopil se slova koll. Ant. Hajn. „Požadavek druhé české university není jen požadavkem moravských akademiků a mor. obecnostva, jest to zároveň požadavek celého českého studentstva a veškerého českého národa vůbec. Studentstvo české bude podporovati snahy mor. svých soudruhů jednak, že uznává přirozenost, oprávněnost, spravedlnost jejich zvláštních, takřka osobitých interessů v té příčině, ale hlavně tak činiti bude z dvou momentů: kulturního a národního. Cítíme všichni ve svém srdci osamocenost jediné své university, její malý vliv na kulturní náš život, její takřka jakousi málomoc a na druhé straně cítíme zase veliký, ohromný význam dvou universit pro kulturní vývoj našeho národa. Dnešní okamžik je významný: studentstvo české samo hlásí se o universitu, samo hlásí se ke kulturní práci — moment to tak silně mravní moci, že již sám sebou by měl stačiti ku zřízení druhé české university. Kdyby společnost lidská

byla zorganizována prostěji, přirozeněji, obzvláště kdyby poměry v naší říši nebyly tak umělé, již by stačila tato chuť, tato žádost studentstva míti universitu. Studentstvo volá po prostředku vzdělání, osvěty — a té nikdo mu nesmí upříti! Jest tu moment národní ještě. Morava potřebuje intelligence české, česky vychované, česky smýšlející, jak koll. Vahalík dokázal. Kolegové vědí, čím je také universita posluchačům: vedle síní universitních jsou tu také studentská sdružení, která mohou býti důležitou přípravnou školou pro budoucí veřejné působení, která mohou dále probuditi ve svých členech zájem, zápal, obětovnost pro všechno, co krásné a ušlechtilé. Avšak jsou podmínky: musí vanouti ve sdruženích těch jistý duch a pak musí býti v zemi, již se týče. Bude-li zřízena universita v Brně, budou mor. soudruhové opravdu doma, v rodné své zemi — moment to, který bude působiti mocně na činnost a vzpružení moravského studentstva v národní příčině a národního života na Moravě vůbec. Doufám, že za souhlasu českého studentstva zde prohlašuji, že studentstvo české z království přijímá požadavek mor. svých soudruhů o druhou českou universitu na Moravě za svůj a že požadavek ten vloží také do svého programu, že pozvedati bude hlasu svého všude, na schůzích svých, aby podporovalo hlasy moravské a vedle toho, že šířiti bude zájem pro druhou universitu na Moravě i mezi širšími vrstvami. Veškeren národ český musí býti prodchnut nezbytností tohoto požadavku a až bude prodchnut, opravdu prodchnut, druhá česká universita na Moravě stane se skutkem.“ (Hlučný souhlas).

Z přítomných profesorů uchopil se za nadšeného souhlasu slova prof. dr. T. Masaryk. „Morava nemá střediska ani v národním, ani v kulturním příčině, nemá hlavního českého města. Universita česká dá nám takovéto hlavní české město. Ale žádejme university celé, ne jednotlivých fakult. Universita na Moravě přispěje k lepšímu poznání se vzájemnému Čech a Moravy. Až posud Čechové málo znají Moravu. Představuji si vzájemnost mezi oběma universitama tak, aby čeští bratří chodili na jistý čas studovat do Brna a moravští do Prahy. Nyní chodí mnoho Moravanů do Vídně ne ani tak z národní nevědomělosti, jako z té příčiny, že spíše ve Vídni než-li v Praze se vyživí. Bude potřeba už teď pomýšletí na zřízení stipendií a všelikých fundací ve prospěch chudých studentů, aby chodili potom do Brna. — A konečně je otázka o obsazení nové university silami professorskými. Netajme se, pánové, bude nedostatek takových sil. Ale možno si je už předem hned vychovávat jako se vychovávají všude jinde. Budtež zřízena stipendia, a mladí intelligentní lidé budtež vysíláni do ciziny na vzdělání — ale pravím hned, aby až bude opravdu druhá česká universita na Moravě zřizována, byly tu již síly učitelské pohotově.“ (Hlučný souhlas). *) —

*) Viz „Časopis českého studentstva“ č. 2. ročníku II. (1890.).

Petice, která pak byla přečtena, byla všeobecným souhlasem schválena a usneseno zaslání jí předsedům českých klubů na říšské radě Dr. Englovi a Dr. Riegrovi a pak posl. Dr. Mezníkovi, který vždy byl zastancem myšlenky této v parlamentě. Znění její je toto:

Vysoká sněmovno poslanců rady říšské!

My čeští akademikové z Moravy a ze Slezska, na staroslavné c. k. Karlo-Ferdinandské universitě české v Praze meškající, shromáždivše se dnes v místnostech university této u přítomnosti rektora magnifika Dra. Matouše Talíře a četného sboru professorů svých, za úplného souhlasu přítomných kolegů z Čech, žádáme a prosíme, aby vysoká c. k. vláda na místě příhodném na Moravě českou universitu zřídila a to z důvodů těchto:

I. Mezi královstvími a zeměmi na říšské radě zastoupenými zaujímá Morava co do poplatní své síly místo třetí, přispívajíc k celkovým nákladům této více 10·3%.

Tak obnášel v roce 1887. výnos daní přímých na Moravě 10,934.92 zl., daní spotřebních 11,935.123 zl., celkem pak na veškerých daních, dávkách a poplatcích v tomto roku obnosem 374,014.173 zl. vybraných súčastněna byla Morava 38,464.446 čili 10·3%.

U porovnání s ostatními korunními zeměmi platí Dolní Rakousy 30·72%, Čechy 25%, Halič 10·53%, Morava 10% veškerých daní přímých. Stojí tu tedy Morava na místě čtvrtém, převyšena jsouc pouze dvěma nejpokročilejšími zeměmi a takřka vyrovnavajíc se poplatností v oboru daní přímých Haličí, zemi více než třikrát tak veliké.

Za to však platí Morava skoro o 5 milionů více na daních nepřímých než Halič (12,935.123 zl. proti 8,261.525 zl.). Zaujímá tedy co do daní nepřímých jakož i co do celkové poplatnosti místo třetí, jak již z počátku uvedeno.

Poplatnost Moravy jeví se nám však v daleko větší míře, rozdělíme-li obnos veškerých příjmů státu z Moravy plynoucích na počet obyvatelů. Případlo na Moravě v roce 1884. na jednoho obyvatele 18·1 zl. daní, kdežto celkový průměr v celé říši 16 zl. 89 kr. na jednoho obyvatele obnášel.

Po Dolních Rakousích, zemi to, kteráž pro Vídeň — residenci a střed — výmínečně postavení má, jest Morava daněmi nejvíce stížena.

Vysoká tato poplatnost Moravy podmíněna jest především národohospodářskou pokročilostí a vysokým stupněm intelligence obyvatelstva, jak v oboru průmyslu a obchodu, tak zemědělství, kteréžto momenty však nanejvýše dokonalé soustavy veřejných zařízení nutně vyžadují. Čím jest země výrobou pokročilejší, tím větší míry vzdělání potřebí jest pro orgány, ve správě veřejné působící. Jedině rádným opatřením osvětových potřeb obyvatelstva může pokročilost země přivoděna, udržena neb zvýšena býti; stát moderní neštítí se tu žádných obětí hmotných, jimiž by se stupeň rozvoje duševních sil zvýšil, a to tím méně, jelikož povznesení toto i národohospodářský rozkvět země za následek má a tím i poplatnost země vzrůstá.

To vše plnou měrou platí o Moravě. Země poplatností druhá v říši, kteráž v pokladech půdy své, v příčinnivosti a duševní vyspělosti lidu svého, stále rostoucí a v bohatém rozvoji všech odvětví výroby, veškeré podmínky dalšího rozkvětu má zaručeny, může zajisté náhradou za hmotné oběti, jimiž k nákladům říše přispívá, právem žádati, aby kulturních zájmů její co nejlépe bylo dbáno.

Jíž sama převaha českého živlu na Moravě, (tři čtvrtiny proti jedné čtvrti německého obyvatelstva), převážné účastenství jeho na národohospodářském rozkvětu země, zvláště v oboru zemědělském a jeho poplatnost dostatečným jsou důvodem pro zřízení university české.

II. Zdar nové university na Moravě nade všechnu pochybnost jest zajištěn.

V roce 1884./5. studovalo Moravanů na různých universitách rakouských 1114 čili 8·5%, v roce 1885./6. 1206 čili 8·7%, stejně v roce 1886./7. vše v zimních semestrech. Od roku 1882./3. vzrostl počet universitních posluchačů moravských z 1026 na 1206 o 180 čili o 8·8% za dobu 5 roků.

Nejvíce Moravanů studuje dosud na universitě vídeňské, pak na pražské české. Tak studovalo v roce 1886./7. v zimním semestru na universitě vídeňské 829, na pražké české 255, německé 53, hradecké 47, v Innomosti 14 Moravanů.

Počet Moravanů dostoupil v roce 1888./9. na 1300 a okolnost, že v roku letošním klesl, má příčinu v předpisech nového zákona branného, dle něhož jednorocním dobrovolníkům dovoleno není býti posluchači vysokých škol.

Není příkladu, že by země, která vykazuje takový počet posluchačů universitních, vlastní university neměla. Porovnáme-li návštěvu universit dle zemí, zaujímá tu Morava čtvrté místo. Bylo v roce 1886./7. universitních posluchačů příslušných do

	Dolních Rakous	1487 čili	10·1 perc.
Čech	4002	"	27·2 "
Haliče	2859	"	19·8 "
Moravy	1200	"	8·2 "
Tyrol	629	"	4·3 "
Štýrska	475	"	3·2 "
Slezska	247	"	1·7 "

Počet posluchačů universitních na Moravě vzroste náhle v nejbližší příští době, jakmile stanou se gymnasia v Kroměříži a Uh. Hradišti, pak gymnasium v Opavě úplnými.

Jen mimochodem ještě budiž tu uveden počet bohoslovců na Moravě, kterýž ve školním roku 1886./7. obnášel 388, a tu jest Morava na druhém místě v říši, stojíc pouze za královstvím českým (435 alumnů) ani ne o celých padesát bohoslovců! Pro případ zřízení bohoslovecké fakulty při nové universitě i toto jest závažným faktorem, neboť ve všech jiných zemích připočteny jsou k posluchačům universitním též posluchači bohosloveckých fakult, jen na Moravě ne — čímž ovšem číslice o Moravě uvedené o mnoho níže jsou vzaty, nežli ve skutečnosti jsou.

Že nově zřízená universita na hojnou návštěvu ze Slezska mohla by počítati, dá se z úzkých styků Moravy a Slezska lehce pochopiti.

Již na první pohled jest patrné, že Morava tím valně jest zkrácena, že se jí vlastní university nedostává. Nesprávné bylo by poukazovati na blízkost university vídeňské a pražské. Nehledě ani ku značné rozloze Moravy nemůže býti nedostatek přirozeného střediska osvětového ruchu rozvoji země nikterak ku prospěchu. Ani Prahou, tím méně Vídní, není moravskému studentstvu, universitní studia konajícímu, vyhověno. Námitka tato jest ostatně lichou, uvážíme-li, jak vzdáleny jsou od sebe university vídeňská a štyrsko-hradecká, pak tato a v Inomosti, konečně docela správně nevšímáno si této námitky při zřízení německé techniky v Brně, kteréž blízkost vysokých škol technických ve Vídní a v Praze nebyla na újmu. Také zkušenost, že Morava potřebu intelligence domácí, poměrů země znalé, pro ústavy a úřady veřejné, pro povolání lékařské — a zvláště pro toto — pak právnictví dosud zajištěnu nemá, zřejmě za to se přimlouvá, aby zřídila se na Moravě universita vlastní a takto návštěva university moravskému studentstvu ulehčena a tím též povzbuzena byla.

Statistika gymnasií na Moravě jest druhým mocným důvodem, který zřejmě mluví pro zřízení samostatné university na Moravě. Čítalť Morava v r. 1885./6. 23 gymnasia, z nichž 12 vyšších (nyní 14) a 2 vyšší reálná. V r. 1884./5. bylo na gymnasiích moravských 6.071, v roce 1885./6. 6.397 žáků, tedy za jediný rok o 226 žáků čili 4·3% více.

Přirozeno však, že v zemi ze tří čtvrtin české nemůže leč česká universita býti zřízena; jen taková universita, která poměrům skutečným země této vyhoví, bude mítí pevné podmínky rozkvětu a bude jediné s to, aby ono kýžené povznesení duševních sil v zemi přivodilo.

Přes to, že vzhledem k národnostnímu poměru obyvatelstva počet gymnasií českých daleko nedosahuje ještě té výše, která by českému obyvatelstvu Moravy po právu patřila, jeví se převaha českého živlu na Moravě samým počtem českých gymn. žáků. Studovalo na gymnasiích moravských v roce 1884./5. 3.322, v r. 1885./6. 3.527 Čechů proti 2.739 a 2.850 Němcům. Přibýlo tedy Čechů 225 čili 6·7%, Němců 3·6%.

Česká gymnasia na Moravě vykazují proti německým daleko větší návštěvu. Potřeba českých gymnasií na Moravě nemohla býti ani lépe dokázána,

nežli vysokým počtem žáků, kterýž vykazují obě nově a skoro současně zřízená česká gymnasia v Kroměříži a Uh. Hradišti.

V r. 1885./6. navštěvovalo gymnasia česká vyšší: v Brně 556, v Olomouci 583, v Přerově 511, v Třebíči 275, ve Val. Meziříčí 258 žáků; nižší pak v Brně 196, v Kroměříži (nyní vyšší) 356, v Uh. Hradišti (nyní vyšší) 241 žáka.

Poměr mezi německými a českými žáky gymnasiijními na Moravě patrně není na národnostní poměr mezi posluchači universitními bez účinku. Číselně poměr tento nemůžeme určit. Na universitě české v Praze jsou veškeri Moravané národnosti české — počtem 255. I s moravskými posluchači university vídeňské české národnosti můžeme české tyto universitány z Moravy okrouhle na nejméně 500 počítati.

Počet tento zvětší se ovšem, připočteme-li bohoslovce — skoro vesměs Čechy a uvážíme-li, že nynější poměr národnostní na gymnasiích dlouho bez vlivu na poměr mezi posluchači universit nezůstane.

Česká universita na Moravě počtem posluchačů, jak z uvedených dat plyne, nebyla by poslední v Rakousku a zdar její tím více jeví se býti pojištěn, čím méně musí se počítati, že by působnost její výhradně na Moravu se obmezila. Uváživše, že dle posledního sčítání lidu v r. 1880. počet Němcův v této polovině říše 8,005,452, Čechů pak 5,181,611 obnášel a že o vyšší vzdělání kmene německého pět universit pečuje, národ pak český, jemuž stejně schopnosti s Němci a stejný smysl pro vzdělání, neméně však i stejné k tomu právo nikdo neupře, pouze jednu universitu má, dospěli jsme k přesvědčení, že národu českému v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, vzhledem k rozloze, počtu a vzdělanosti jediná universita česká nedostačí. Zřízením české university na Moravě vyhová se jen skutečné potřebě národa českého, kterýž po právu a spravedlnosti musí mít universitu dvě.

Universitu českou v Praze vzhledem k prostředkům a nadáním jejím dlužno považovati za přeplněnou. Čítala v r. 1888./9. na 2300 posluchačů. Návštěva české university pražské od založení jejího stoupá ze všech universit rakouských nejvíce.

V r. 1882./3. (bez med. fak.) měla	1055	posluchačů
" 1883./4.	1481	"
" 1884./5.	1774	"
" 1885./6.	2009	"
" 1886./7.	2191	"

Přibýlo tedy od r. 1883./4., když zřízena fakulta medicínská, 710 posluchačů čili 49 proc. V roku 1888./9. měla však již 2361 posluchače a počet ten klesl letos jen z příčiny již uvedené.

Naproti tomu vzrostl počet posluchačů za stejnou dobu:

na vídeňské universitě	o 22.1	proc.
" hradecké	" 35.8	"
v Innomostí	" 26.7	"
na krakovské	" 44.5	"

Nepatrně zvýšila se návštěva na universitě Lvovské a něm. pražské, kdežto universita černovická klesá. Mělať tato v roku 1882./3. 270, v roku 1883./4. 283, v roku 1884./5. 269, v roku 1885./6. 265 a v roku 1886./7. 249 posluchačů.

Porovnáním tímto jest potřeba druhé české university a to na Moravě dokázána.

Národ český na Moravě čítá 1,507,328, k tomu žije ve Slezsku 126,385 Čechů s moravskými Čechy v stálém styku se nalezajících. Živel český na Moravě a ve Slezsku jest jeden z předních poplatníků státu, intelligentní, schopný dalšího vývoje a počtem tak silný, že mu nebude nikdo upírati práva na samostatnou universitu.

Konečně sám počet žadatelů — všichni moravští akademikové v Praze na české universitě studující — zaručuje, že nebude česká universita na Moravě mezi rakouskými v radě poslední, neboť universita černovická nepřevyšuje počtem posluchačů nás, kteří za druhou universitu na Moravě žádáme. Se zřetelem pak k tomu, že vysoká vláda r. 1870. na dalším Východu pro Bukovinu se 571,671 obyvateli, z nichž sotva 100,000 Němcův, universitu německou ochotně

zřídila, pevně doufáme a očekáváme, že dobré právo více než půl druhá milionu Čechů moravských a slezských ochotného uznání dojde.

III. Dalším důvodem této naší žádosti jsou nám četné projevy autorit vědeckých a zástupců veřejných, kteříž pro zřízení university na Moravě se vyslovili.

Již v r. 1885. určitě vyslovil potřebu druhé university české prof. Dr. T. G. Massaryk.

Sám uznany odborník ve věcech universitních, dvorní rada professor Dr. A. Randa při oslavě 25letého jubilea svého působení na vysokých školách pražských takto se vyslovil pro zřízení její: „Doufám, nežli uplyne opět 25 roků, že nebude tu již jen jediné české university; že pak i národu českému na Moravě dostane se rovnoprávné neb samostatné university, tak jak moravskému lidu náleží dle počtu, intelligence, vzdělání a poplatní síly.“

Slovy těmito povzbuzeno přijalo pak české studentstvo vysokých škol na Moravě v Kroměříži dne 9. září 1889. shromážděné resoluci, kterouž zřízení české university na Moravě důrazně žádáno.

Projevem pak pro českou universitu naši prof. Dr. Zuckra ve schůzi „Právnícké jednoty moravské“ v Brně tyto snahy moravského studentstva znova byly upevněny.

České obyvatelstvo Moravy žádalo rozhodně za zřízení samostatné university na Moravě zástupci svými na zemském sněmu. Návrh dvorního rady Dr. ryt. Mezníka v loňském zasedání zemského sněmu moravského podaný a komisi přikázaný jest zajisté nejlepšími důkazy, že Morava zřízením české university jako nalehavého požadavku svého se domáhá.

IV. Sama vysoká vláda uznala potřebu samostatné university na Moravě a jen té okolnosti připsati dlužno, že Morava ještě nyní jí nemá, že chtěla zřídit universitu německou.

Vzpomenuto jen budiž jednání v r. 1870. za ministerstva Giskrova. K žádosti městské rady olomoucké vyzvala vláda studentstvo moravsko-slezské na vysokém učení pražském, aby se o zřízení university na Moravě vyslovilo. Ve schůzi dne 13. března 1870. požádané nepřistoupilo moravsko-slezské studentstvo na tento požadavek, nechtějíc mít universitu německé.

Když i akademikové moravští ve Vídni proti německé universitě se vyslovili — při čemž zajímavo jest, že ani Němci nepřáli si universitu výhradně německé — skončeno vše bez výsledku.

V. Morava vlastní universitu již měla a byla zrušením jejím zkrácena.

Dne 11. března 1827. povýšil císař František I. tehdejší lyceum v Brně na universitu a přeložil ji do Olomouce. Za doby ač krátkého trvání university této podán dostatečný důkaz, že samostatná universita na Moravě obstátí může. Přes neúplnost svojí a chatrné prostředky vykazovalo vysoké učení olomoucké návštěvu na tu dobu vždy ještě pozoruhodnou. Čítalať universita tato začasto až 700 posluchačů.

Před samým zrušením svým v roku 1851. navštěvovalo ji 312 studentův, počet, kterýž by jí pojistil ještě dnes místo před universitou černovickou.

Jestliže tedy olomoucká universita postupně stenčována, až konečně na pouhou bohosloveckou fakultu byla obmezena, nedostatek návštěvy vinu toho nenesl. Po našem přesvědčení byl to německý ráz této university, kterýž činil ji v zemi valnou většinou české, k národnímu vědomí se již probouzející, na delší dobu nemožnou. —

Z důvodů těchto přihlížejíce k vysoké poplatnosti Moravy, k rozvoji gymnasiijních studií na Moravě, k počtu posluchačů universitních z Moravy, zejména pak k počtu českého studentstva, dále pak k tomu, že Morava vlastní universitu měla a potřebu zřízení samostatné university moravské jak vláda, tak četné autority výslovně uznaly, žádají a prosí čeští akademikové z Moravy a ze Slezska:

Vysoká sněmovno poslanců říšské račí se usnésti, aby vysoká c. k. vláda podala potřebné předlohy, jimiž by zřízení české university na Moravě na místě příslušném co nejdříve se uskutečnilo.

V Praze, dne 16. února 1890.

Následují podpisy.

Schůze súčastnila se skoro celá Morava pozdravnými přípisy a telegramy; všechny vrstvy národní společnosti na Moravě projevily tu nadšený souhlas se snahami českého studentstva. Příšly telegramy a přípisy skoro od všech poslanců (Dr. Šrom, Dr. Pražák, Dr. Mezník, Dr. Fandrlík atd.), od českých měst a četných českých obcí, rozličných korporací a spolků, vědeckých (Právnická jednota mor. v Brně) a zábavných, řemeslnických a dělnických, od Vesny v Brně, od důvěrníků okresních starostů (z Olomoucka a Kroměřížska), od redakcí všech českých časopisů na Moravě atd. atd. Pozdravů došlo celkem přes 100. Nadšený souhlas celé Moravy, všech jejích vrstev byl mocnou vzpružinou mor. studentstvu v jeho práci a zároveň zárukou, že jeho snahy jsou snahami celého národa. Významnou schůzi moravských a slezských akademiků v Karolině zakončil rektor prof. dr. Talíř, čestný její předseda, vyjádřiv potěšení nad důstojným, klidným průběhem rokování, přál snahám studentstva nezkrácený zdar i úspěch a vyslovil naději, že studentstvo cíle svého, zřízení druhé české university na Moravě, dosáhne.

Petice opatřená 300 podpisy moravských a slezských akademiků v Praze studujících a 100 podpisů akademiků z Moravy a Slezska dlečích ve Vídni, opatřena jsouc mimo to ještě razítky a podpisy předsednice všech spolků studentských jak vědeckých tak i krajinských, se střediskem českého studentstva lit. a řeč. spolkem „Slavia“ v čele zaslána byla, jak usneseno Dr. Mezníkovi v originálu a s podpisy, opisy pak Dr. Englovi a Dr. Riegrovi se žádostí, by snahy po zřízení druhé české university v klubech svých podporovali a jich v parlamentě se ujali.

Moravské studentstvo však ani pak nepokládalo práci svou za skončenou; bylo třeba získati pro myšlénku tuto veškeren moravský lid a bylo dále třeba, by celá česká Morava pozvedla se studentstvem svého hlasu a dovolávala se svého práva. Moravská Beseda v Praze s důvěrníky moravských akademiků vyzvala českou veřejnost na Moravě, aby připojila se k petici. Zároveň rozesláno na 1000 tištěných formulářů zkrácené petice českým městům, obcím a spolkům se žádostí, by podobné petice zasílaly na říšskou radu. Ačkoliv v některých krajinách (na př. na Novojicku) snažili se i četníci ruch petiční potlačovati, přece v krátké době mohl posl. Dr. Záček podati v poslanecké sněmovně na 500 petic moravských obcí žádajících za zřízení české university na Moravě. Mimo to i jiní poslanci (posl. Skopalík, Rozkošný atd.) podávali jednotlivé petice v té příčině z jejich okresů jim zasláné. Petice moravských a slezských akademiků jakož i petice mor. a slezských obcí a spolků byly ještě téhož roku podnětem a podkladem jednání na říšské radě jak ve výborech tak i v plenu poslanecké sněmovny.

Ve školském výboru referent posl. Dr. Fandrlík dne 8. března 1890. podával zprávu o petici. Uvedl z ní hlavní důvody a poukazuje na usnesení mor. sněmu v posledním zasedání (návrh posl. Dr. Mezníka ze 30. října 1889.) navrhl, „aby petice přikázána byla vládě k bedlivému uvážení a co nejmožnějšímu vyhovění“.

Návrh tento podporoval posl. Dr. Mezník, poukazuje k opětným ustanovením mor. sněmu, žádajícím znovuzřízení bývalé university v Olomouci. Proti petici vyslovil se posl. Dr. Magg, uváděje, že petice podepsána je mladky sotva 20letými a nemůže tudíž býti základem vládního jednání; posl. Beer mluvil proti české universitě: na Moravě prý by byla možná jen universita česká a německá zároveň; také neschvaloval založení jen jedné fakulty, totiž medicínské.

Ministr Dr. Gautsch odpověděl, že správa vyučovací opětně otázkou zřízení university na Moravě se zabývala. Mělo-li by se splniti přání po rozřešení této otázky, vyslovil by se zatím jen v příčině fakulty lékařské, protože fakulty tyto ve Vídni a v Praze nemohou uhraditi potřebu lékařů na Moravě. V příčině eventuelního původního návrhu na zřízení university v Brně se touto dobou nemůže vysloviti. — Posl. Maggovi a Beerovi odvětil posl. Dr. Fandrlík: „Jsme tomu zvykli, že naši krajané němečtí, kdykoli činíme nějaký požadavek kulturní, vyslovují se co nejpříkřeji proti němu. To stalo se i dnes. Na námitku, že petice podána byla studenty neoprávněnými, připomínám, že studentstvu universitnímu povoluje se zřizovati spolky, z čehož vyplývá i právo petiční. Ostatně jsou mezi žadateli za universitu českou na Moravě četní doktorí a doktoranti, kterým právo to upírati se nemůže. Co se týče námitky posl. Beera, ukazují k tomu, že speciální fakulty mají ve Francii a jinde. Uvádím také dvorního radu prof. Dra. Billrotha, který se vyslovil pro zřízení speciální fakulty lékařské.“ — Při hlasování byl pak návrh Dr. Fandrlíka přijat 13 hlasy proti 9. — Při rozpočtové debattě dne 29. dubna 1890. posl. Dr. Záček, podávaje poslanecké sněmovně říšské rady na 500 petic moravských měst a rozličných korporací žádajících souhlasně s peticí moravských a slezských akademiků za zřízení české university na Moravě, dožadoval se české university, jejíž zřízení prohlásil za nejrůcnější přání českého lidu na Moravě. V řeči posl. Dr. Závka ve sněmovně poprvé vysloven byl určité požadavek české university na Moravě. Odůvodniv jej z historického, praktického a statistického stanoviska vytkl, že požadavek Moravy za českou universitu není přepjatý. Finanční námitky činiti nelze. Je-li v Rakousku země, která svou poplatností zaslужuje, aby se její kulturní snahy podporovaly, je to Morava. Platí 38½ milionu t. j. 1/10 všech rakouských daní. — Posl. Dr. Magg i ve sněmovně mluvil proti české universitě a nemoha žádných důvodů proti spravedlivému tomuto požadavku uvésti, žádal aspoň universitu utraquistickou. Poslanec Dr. Fandrlík správně odbyl jej, že nemůže býti věcí českých poslanců domáhati se university německé. Ujistil jej, že zřízením české university Němci nikterak neutrpí, naopak, že jiní faktorové a zejména vláda se postarají, by Němci nebyli zkráceni.

I ve sněmovně poslanecké říšské rady byla petice za českou universitu na Moravě byla přijata.

Hlasy po české universitě na Moravě neumlkají, naopak šíří se do všech vrstev českého národa, a myšlénka ta nabývá čím dále

tím více půdy. Poslanci čeští z Moravy tlumočíce přání mor. lidu požadavek tento položili na přední místo svého programu; avšak i poslanci čeští z království poznali význam druhých českých vysokých škol a také oni se prohlásili, že přijímají jej ve svůj program a že pracovatí budou o jeho uskutečnění. V návrhu adresy poslanecké sněmovny říšské rady, uveřejněném počátkem měsíce května t. r., vyslovují se takto: „My vítáme upravení právnicko-státo-vědeckých a medicinských studií, jako i obmyšlené rozšíření vysoké školy Lvovské zřízením lékařské fakulty. My očekáváme, že vláda s ochotou nemění bude hleděti k vyučovacím potřebám jiných zemí a národů; ve směru tom pokládáme za nezbytno, aby především vysoké školství na Moravě, střední a odborné školství v téže zemi a ve Slezsku bylo rozšířeno způsobem odpovídajícím potřebě slovanského obyvatelstva těch zemí a aby vůbec v oboru školství bylo šetřeno potřeb neněmeckých, jmenovitě slovanských národů tou měrou, v jaké se to činí hledíc k obyvatelstvu německému.“

Toto prohlášení svobodomyšlných poslanců českých uvítáno bylo moravskými akademiky a veškerým moravským lidem s vroucí vděčností. Poslanec Dr. Mezník ve výboru adresním uváděje kulturní požadavky českého lidu na Moravě na předním místě vytkl potřebu české university. Také ve výboru rozpočtovém tento poslanec poukázal 25. května t. r. na nedostatek lékařů na Moravě a poslanec Dr. Kaizl a Dr. Herold zároveň s poslancem Dr. Mezníkem důrazně vytkli požadavek druhé české university jak se stanoviska praktické potřeby, tak také z důvodu povznesení vědeckého významu české university pražské a povznesení kulturních snah celého českého národa. Poslanci naši jak z markrabství tak i z království neopomenou zajisté i letos v rozpočtové debatě před plenem poslanecké sněmovny říšské rady a vůbec vždy při každé příležitosti důrazně poukázati na zanedbávání našich kulturních požadavků, zvláště na Moravě a ve Slezsku, neopomenou vytknouti křiklavě nespravedlivý nepoměr nákladů státních na kulturní potřeby národa českého k německému, neopomenou dožadovati se jako nejhlavnějšího kulturního požadavku českého národa, založení **druhé české university na Moravě.**

Němci moravští od založení university německé v Černovicích přestali úsilovně domáhati se vlastní university německé na Moravě; mimo to mohli býti více než uspokojeni pěti universitami v Rakousku pro národ německý zřízenými a německou technikou v Brně. Avšak když studentstvo moravské otázkou zřízení české university mocně vzrušilo celou veřejnost a naši poslanci splnění požadavku toho na sněmu a v říšské radě důrazně požadovali, vystoupili i oni s požadavkem německé university — v Rakousku šesté. Organ předních poslanců německých, brněnský „Tagesbote aus Mähren“ v říjnu r. 1890. vyzýval zástupce německého obyvatelstva „diesen hochwichtigen Gegenstand nicht aus dem Auge zu lassen“ a nedlouho po tom na sněmu moravském v sezení ze dne 11. listopadu 1890. poslanec rytíř D'Elvert, když projednával se

návrh, aby učinily se potřebné kroky ku pokračování psaní dějin moravských smrtí B. Dudka přerušeno, stěžoval si, že vědeckým pracím na Moravě se nedaří od dob, kdy universita v Olomouci byla zrušena. Proto přál si řečník, aby universita ta Moravě byla vrácena, avšak výslovně podotýká, že žádá za universitu německou. Poslanec Dr. Fandrlík právem požadavek D'Elvertův odbyl, prohlásiv, že o německé universitě na Moravě nemůže býti řeči. Je prý přesvědčen, že Moravě dostane se university, ta však německou nebude.

Úsilovně domáhání se české university na Moravě vzbudilo podobné snahy i u jiných národů rakouských. Tak žádal říšský poslanec prof. Šuklje pro Slovince založení právnické akademie neb aspoň zavedení slovinských přednášek na universitě štýrsko-hradecké; italský poslanec Burgstaller učinil letos 11. května návrh na zřízení italské university neb aspoň právnické fakulty v Terstě; rumunský poslanec za Bukovinu baron Styrcea rovněž v letošním zasedání říšské rady stěžoval si do nedostatku školství středního a průmyslového v Bukovině a žádal doplnění university černovické fakultou lékařskou, na jejíž aktivování před krátkým časem pod dojmem naší žádosti, by universita v Černovicích přenesena byla na Moravu, byl věnován značný obnos 800.000 zl. Při té příležitosti posl. Styrcea vřele přimlouval se také, by oprávněným žádostem moravských Čechů bylo vyhověno. Dále usnesl se zemský výbor hornorakouský (dle Národních listů ze dne 11. dubna 1891.) odevzdati místodržitelství akta, týkající se zřízení vysoké školy lékařské v Linci, aby se u vlády o uskutečnění toho ucházelo a zasazovalo. Šťastnější v uskutečnění svých požadavků kulturních byli Poláci; oni jediní ze slovanských národností rakouských mohou se honositi dostatečnými vysokými školami. Dávne přání jejich po doplnění university ve Lvově fakultou lékařskou dochází nyní splnění, ačkoli před 10 lety, při jednání o aktivování české university pražské, tehdejší ministr kultu a vyučování bar. Konrad požadavek tento, tenkrát také kladený, rozhodně zamítl a prohlásil, že ve Lvově fakulta lékařská nikdy zříditi se nemůže. I Rusínové v Haliči domáhají se své university ve Lvově. Znamé jsou konečně i snahy rakouských katolíků o zřízení katolické university (ovšem německé) v Solnohradech.

Nechceme upírati oprávněnost těchto požadavků, rádi přiznáváme jejich potřebu více méně pilnou, zejména bratrským národům slovanským přejeme splnění jejich přání; avšak i národ český trvá na požadavku druhé české university a důvody, jež pro něj uvádíme, jsou jiné, pádnější a přesvědčivější a potřeba jeho splnění pilnější a nalehavější nežli kde jinde.

Budtež tu ještě uvedeny výroky některých vynikajících mužů týkající se otázky druhé české university. Prvý, kdo na důležitost věci této upozornil, byl prof. Dr. T. Masaryk. Ve článku „Jak zvelebovati naši literaturu naukovou“ (Athenaeum, 1885., r. II. str. 275.) píše o tom takto:

„A ještě jeden požadavek mám, ač nerad už teď o věci mluvím: ve všem, co podnikáme, k tomu musíme směřovati, abychom se domohli druhých vysokých škol. Zatím ovšem předčasně by bylo, mluvit o druhé české universitě, ale pamatujme na ni všichni. Kdo zná život škol vysokých, dá mně za pravdu, že máme-li mít jednu universitu potřebujeme dvě.“

Nedlouho po té vyslovil přání po druhé české universitě a to na Moravě určitě za slavnostní příležitosti dvorní rada prof. Dr. Randa.

Dne 25. června 1886. slavil vynikající tento člen naší university pamět pětadvacetiletého působení na vysokých školách pražských; na blahopřejné proslovy zástupců českého studentstva odvětil také takto:

„— Doufám, nežli uplyne opět 25 roků, že nebude již tu jen jediné české univerzity, že pak národu českému na Moravě dostane se rovnoprávné neb samostatné české university, tak jak moravskému lidu náleží dle počtu, intelligence, vzdělání a poplatní síly.“

Třetí významný projev stal se v Brně členem pražské české university, říšským poslancem prof. Dr. Zuckerem r. 1889. V říjnu toho roku přednášel prof. Dr. Zucker ve schůzi „Právnícké jednoty v Brně“; po přednášce pořádán byl banket, při kterém pozvaný oslavovaný host na přípitek starosty „Jednoty“ dvor. rady Zapletal odpovídal takto:

„Dovoluji si jako odborník promluvit o otázce, která dle časopiseckých zpráv nevyvrácených na Moravě se vyskytla; mým otázkou české university na Moravě. Prosim vás, byste se ničím a nikým nedali odvrátiti od myšlenky, kterou pokládám za zdravou, prospěšnou a naléhavou. Jest to omyl osudný, že při zakládání universit hledí se obyčejně k tomu, by universita byla velikou to jest četně navštívenou. Veliké university daleko tak neprospívají jako university menší. Poukazuji k Německu. Německo děkuje za rozkvět universitního života, toho důležitého činitele národního a kulturního bytí, universitám menším a nikoli velikým. Proslulí učenci jako Ihering, Merkl, Liszt opustili větší university a obnovili činnost svou na menších dobře věduce, že tam sobě a studentstvu více prospěti mohou nežli v hluku velikých měst, která ni učitelům ni studujícím klidu nepřejí. Možno, že by vídeňská universita jakož i pražská jakési ztráty utrpěly, avšak o návštěvu bez toho již přecpané university vídeňské nemáte se starati a co se Prahy dotýče, cit vlasteneckých pp. kolegů zajisté lehce oželi ztráty hmotné, která snad z toho vzejde, když počet moravských studujících v Praze ubude.“

Hledím však i k jinému momentu. Založení české university na Moravě prospělo by i české universitě pražské vzájemností vědeckou a národní. Universita jedna, sama o sobě stojící, jest jako strom osamotnělý,

vydaný pohromám živelním; založení sesterské university by zabezpečilo byt v míře skrovné výměnu sil učitelských, zabezpečilo by budoucnost dorostu universitního, jehož postrádati nelze. Do podrobností, kde universita založena býti má, kolik fakult a které mají býti zřízeny, se nebudeme míchat, o tom zajisté náležitou rozvahou sami rozhodnete; my v Čechách laikové i učenci se jenom shodujeme v přání vroucím, by se vám dostalo, čehož si přejete a nelze arcif o tom pochybovati, že každý krok dojde nejráznější podpory se strany naší. Bez mandátu, ale zajisté ve smyslu všech Čechů provolávám tudíž „Na zdar!“ budoucí universitě české v markrabství moravském.“ (Bouřlivý potlesk.)

Také dvorní rada Dr. Billroth, professor lékařské fakulty university ve Vídni, přimlouval se před 4 lety, by v Brně založena byla aspoň fakulta medicínská, poněvadž jeví se pilná potřeba ulehčiti vídeňské fakultě lékařské.

IV.

Naše právo k české universitě na Moravě.

Jest nám odůvodniti, že volání českého lidu netoliko na Moravě a ve Slezsku, nýbrž i v Čechách po zřízení university na Moravě jest oprávněné. Důvody ty uvedeny byly v petiči ve formě stručné, že možno tu jen některá data podle nových poměrů pozměnit, některá doplniti. Nejprve poukazujeme na to, že tento požadavek jest požadavkem celého národa a že zejména nelze tu nikterak snad vylučovati Slezska, které, pokud je české, stojí s námi v této věci úplně za jedno. My proto nebudeme činiti rozdílu mezi Moravou a Slezskem a budeme uváděti důvody obou zemí.

Svou poplatností zaslouží si Morava a Slezsko úplně, aby jejich kulturní potřeby až do nejvyššího stupně byly opatřeny. Celkový příjem západní polovice naší říše páčil se roku 1890. na 545 millionů. K tomuto značnému břemeni říšskému přispěly Morava a Slezsko vedle Čech a Dolních Rakous nejvíce. Pokud lze z výkazů státního rozpočtu na rok 1890. stopovati, odváděla Morava přímých a nepřímých daní 42 milliony, při čemž daň ze soli jen přibližně lze určit, protože se nepočítá dle zemí, podobně daň z lihu a cukru. Též jaká je daň z tabáku po novém zdražení doutníků, dá se určit jen přibližně. Ale celkem omyl není značný, řídíme-li se výkazem z roku 1888., kdy daň potravní činila pro Moravu 8,014,000 zl. a zvýšíme-li dle procentuálního výtěžku 11%, kterýmž Morava jest účastněna na celkové sumě tohoto roku 73,967,000 zl. Daň ze Slezska podle odhadu r. 1888. 2,223,598 zl. cenice, dostaneme výtěžek ze Slezska přímých i nepřímých na 11 millionů. Přímé daně z Moravy 10,848,500 a ze Slezska 2,431,000. V daních přímých sejde se z Čech, Moravy a Slezska 39,714,323, což činí 38% veškerých daní přímých i nepřímých (172 mill. = 31%) z říše. Číslice ty ještě více mluví, uvedeme-li vedle toho Halič se 47 milliony veškerých daní, Bukovinu s 5 mill., Štýrsko s 26½ mill., Tyrolsko se 14 milliony. Jiné země platí přímých daní: Halič 11,513,655, Bukovina 1,128,521, Tyrolsko 2,638,901, Štýrsko 5,706,487, Dolní Rakousy 31,490,588, Čechy 26,527,439. Na jednoho obyvatele připadá daně přímé na Moravě 4 zl. 97 kr. ve Slezsku 3 zl. 72 kr., v Čechách 4 61, v Haliči jen 1 81, Bukovina 1 80, Tyrolsko 2 88, Štýrsko 4 53. I ukazují země české největší příjem a mezi nimi zase je Morava nejvíce obtížena. Zejména pozemková daň z Moravy v sumě 5,351,870 jest v poměru k velikosti země největší v Rakousku, neboť země daleko

větší než Halič s 15,045,170 té výše nedosahuje a ani Čechy s 11,189,642 a D. Rakousy se 4,230,386 nemají tak příznivého výsledku. V přímé dani připadá na Moravu 10 51%, na Slezsko 2 10%, na Čechy 25 38%, (dohromady země české 37 89), Halič, ač o málo menší než celá koruna česká 11 01, Bukovina 1 80, Tyrolsko, ač větší než Slezsko a Morava, 2 53, Štýrsko, které poněkud ještě velikostí Moravu předstihuje 5 46 a jen D. Rakousy pro své výhodné postavení v říši dávají 30 13.

V potravní dani vykazuje Morava 8,014,767, (11%, 3 60 zl. na 1 obyv.), Slezsko 2,223,598 (3 01%, 3 75 zl. na 1 ob.), Čechy 20,924,213 (28 24%, 3 61 zl. na 1 ob.), čili země české 32 14% veškerého příjmu z potravní daně obnášející 73,967,636. Jiné země: Halič 10,019,278 (13 55%, na 1 ob. 1 56), Bukovina 938,834 (1 27%, na 1 ob. 1 49), Tyrolsko 1,281,836 (1 73%, na 1 ob. 1 39), Štýrsko 3,206,658 (4 34%, na 1 ob. 2 52), Dolní Rakousy 21,683,282 (29 31%, na 1 ob. 8 39 zl.).

Výdaje hlavní, jež činí stát při jednotlivých zemích na politickou správu, veřejnou bezpečnost, státní službu, cesty, vodní cesty, četnictvo, kultus a vyučování, finanční stráž, berní úřady, na stavbu a přejíždění železnic, státní hřebčince, horní úřady, správu justiční a trestnice jsou: na Moravě 4,519,746, ve Slezsku 1,562,700, v Haliči 13,128,166, v Bukovině 1,709,010, ve Štýrsku 4,052,965, v Tyrolsku 6,150,738 (v tom zemská obrana, tyrolští střelci 662,929), v D. Rakousích 9,362,225. Z toho ministerstvo vyučování dává Moravě 798,809, Slezsku 316,107, Haliči 1,636,551, Bukovině 239,806, Štýrsku 811,392, Tyrolsku 727,911, Dolním Rakousům 2,065,431, Čechám 2,856,350. Jest tedy ve vydání Morava úplně na rovní se zeměmi jinými, které daleko méně platí a pokud se týče vyučování ukáže se poměrně příznivý výkaz daleko nevýhodněji, srovnáme-li výdaj na německé a české školství. Na německé školství na Moravě přispíval stát r. 1890. 551,304, na české jen 337,273, počítáme-li bohosloveckou fakultu olomouckou se 14,958, řezbárnu ve Val. Meziříčí 12,800 a olom. knihovnu se 6,237 zl. za úřady rovnoprávné(!)

O Slezsku není třeba se ani zmiňovati, tam lid náš sice platí a to stejně jako Němci, ale ze summy věnované na osvětu Slezska nedostává na české a ani na polské školství skoro nic. Pováží-li se, že lid náš na Moravě a ve Slezsku je většinou výrobní, buď rolnický nebo řemeslnický, nebude se lze diviti našemu tvrzení, že vysokou daní na předním místě stížen je on a našemu prohlášení, že summa, kterou stát přispívá na vzdělání toho lidu, je velmi nedostatečná, ba až křiklavě nespravedlivá. A věc ta ještě více vynikne, připomeneme-li si, že země Morava dává na něm. střední školy (gymnasia, reálky a hospod. střední školu) 258,564 zl. kdežto na české jen 68,583, tak že je tu na vyšší školství německé mimo obecné náklad 769,868 a na české jen 405,856 zl. Kdyby se tedy zřídily všechny nám potřebné úřady střední (gymnasia, reálky, školy odborné a průmyslové), zbylo by ještě dosti činiti v státním rozpočtu, aby lid náš objevil se na Moravě s Němci v rovnováze —

což teprve když by se mu měřiti mělo podle počtu hlav a poplatní síly?

V žádosti naší za zřízení university pro Moravu a Slezsko podporují nás nejen statistické a kulturní poměry v naší říši, ale i srovnání říše naší s jinými zeměmi vzdělanými na západě. Německo má 20 universit, které mají průměrně přes 30.000 studentův. Srovnáme-li země předlitavské s Pruskem, s nímž se může i co do velikosti svého obyvatelstva měřiti, tu objeví se Rakousko i při své chvalitebné snaze o povznesení vysokého školství v nevýhodě. Prusko má 10 universit a jedno lyceum s filosofickou a bohosloveckou fakultou. Z universit těch požívají mnohé světového jména jako universita v Berlíně, v Bonnu, ve Vratislavi, v Halle, v Gottinkách a zajisté že i náklad na ně je v poměru tom. V naší polovici říše připadlo na vys. školy 3,906.746 zl. v Prusku 6,610.755 zl.

K lesku německé vědy a též k síle německého plemene přispěly neméně university jednotlivých států v spojeném Německu. Na nich osvědčuje se nejlépe, že osvěta a vzdělání má velmi účinnou podporu v samosprávě a že sjednocené centralisované Německo bylo by snad silnější vojskem, ale sotva by prospělo více k duševnímu majetku lidstva. Sasko (14.992 km² [tedy menší než Morava] 2,972.805 obyv.) má staroslavnou universitu v Lipsku a polytechniku. Bavorsko (75.863 km² [ne tak veliké jako koruna česká] 5,284.778 ob.) má 3 university v Mnichově, Würzburgu a Erlangách. Mimo to má polytechniku, akademii věd, konservatoř, akademii výtvarných umění, ústřední obrazárnu se 4 galeriemi, bavorské národní museum, velkolepou knihovnu. Würtensbersko (19.503 km² [menší než Morava] 1,971.118 ob.) má universitu v Tubinkách a polytechniku. Bádensko (14.137 km² 1,570.254 obyv.) má dokonce 2 university v Heidelbergu a ve Freiburgu. Velkovévodství hesenské (7.674 km² 936.340 ob.) má universitu v Giesenu; Meklemburk (13.308 km² 577.055 obyv.) má universitu v Rostoku; Elsalotryny (14.508 km² 1,566.670) má universitu v Štrassburku. Uvádíme to proto, jednak aby se vzal odtud vzor pro říši naši vůbec, zejména však abychom viděli, kolik nám na Moravě zbývá činiti, abychom se i osvětově stejně velikým nebo dokonce daleko menším zemím německým vyrovnali, jednak by se poznalo, že nejen politika krve a železa byla základem slávy jména německého a pružinou jeho novějších rozmachů v světových dějinách.

Doba nynější u nás tak šetrná na školství a tak bážlivá o zaměstnání učeného proletariátu nutí nás uvéstí jiné ještě příklady. Švýcary nejenom honosí se výtečným školstvím pro lid, nýbrž starají se o vyšší vzdělání 5 universitami v Zenevě, Basileji, Berně, Curychu a v Lausanně, která nedávno povýšena byla z akademie na universitu. Švýcarsko má mimo to polytechniku a množství znamenitých odborných škol, ač má jen 41.389 km² a 2,846.102 obyv. To tedy není ani rozloha Čech a obyvatelstva ne více než kolik má Slezsko a Morava dohromady (!). K tomu university, které mají výtečnou pověst, vydržují kantony, tedy ani

ne tak veliká území jako naše kraje, což opět lze obdobně převéstí na naše poměry a jest si jen přáti, aby jednotlivé země se stejnou pílí byly dbalé svého duševního pokroku; zároveň jest to ukázka čestného závodění rozmanitých národností. Jen letmo ještě připomínáme, že má Hollandsko při 32.999 km² tři říšské university v Leydeně, Groninkách, Utrechtě a jednu obecní v Amsterodamě. Belgie (49.455 km², 6,030.043 obyvatel) má 2 státní a 2 svobodné university, Skotsko hornaté, jehož přírodu vyznačuje bodlák, má 4 university a odchovanci jejich se neztratí, naopak jsou k ozdobě vědě a k chloubě své vlasti. Anglie celá (314.950 km²) má 14 universit. Španělsko se 495.625 km² a 17 milliony obyvatel má 8 universit, v Itálii se 288.592 km² a 28,495.451 obyvatel jest jich dokonce 21. Ve Francii universit v našem slova smyslu není, nepožívají jednak samosprávy naproti státu, jednak v nich více převládá odborný směr. Vedle potřeb veřejné služby a praktického života jest však staráno o vyšší vědecké zájmy jednak péčí státu, jednak štedrostí jednotlivců a spolků, kteří zřizují svobodné university prosté vlivu státního. Vůbec snaha po navrácení universit vědě a samým sobě ve Francii se zmáhá a jest tento utěšený ruch opět svědectvím, že není ani ve zbrojení kulturním mezi státy evropským klidu. Vidno z toho, že Rakousko má ještě dosti dohaněti i při vysokých školách svých sousedů a že vyhoví-li tudíž potřebám svých národů a zemí, posilní tím zároveň své postavení mezinárodní.*

Návštěva a to četná university moravské byla by zabezpečena. Studovalo z Moravy v studijním roce 1887.-8. 1182 (7.7%) a to ve Vídni 819 (12.9%), ze Slezska 186 (2.9%), ve Št. Hradci 46 (3.36%), ze Slezska 12 (0.9%), v Innsbrucku 6 (0.7%), ze Slezska 11 (1.2), v Praze na německé universitě 59 (3.6), ze Slezska 5 (0.3), na české 251 (10.2), ze Slezska 7 (0.3) — dohromady ze Slezska a Moravy 1404,**) číslo to velmi pozoruhodné, srovnáme-li s ním počet posluchačů na universitách jednotlivých r. 1888. Ve Vídni r. 1887.-8. bylo 6344 posluchačů (1890. 6371), v Praze na české 2461, na německé 1630, v Štýrském Hradci 1383, v Innsbrucku 881, ve Lvově 1132, v Krakově 1227 a v Čer-

*) Do nedávna cenila se síla státu a pokrok jeho dle toho, kolik věnuje na vzdělání, dnes veřejné mínění dává spíše přednost tomu, kdo má více vojska a lepší zbraň. Než soudný člověk nebude na rozpacích, kam se s úsudkem svým nakloní, a proto je zajímavé srovnati výdaj na vojsko a na školství v jednotlivých státech:

	Na vojsko	Na 1 obyvatele připadá	Na školství	Na 1 obyvatele připadá
Ve Francii . . .	574,758.000 fr.	15.07	145,808.000 fr.	3.80
V Anglii . . .	520,284.000 "	4.04	135,428.000 "	3.60
V Německu . . .	494,262.000 "	10.55	121,713.000 "	2.60
V Itálii . . .	254,000.000 "	8.55	33,327.000 "	1.10
V Rusku . . .	832,922.000 "	8.01	88,881.000 "	0.70
V Rak. Uhersku	288,296.000 "	7.32	51,353.000 "	9.20

Dle státního rozpočtu naší polovice říše na r. 1889. činí veškeré náklady na vyučování 7.5 mil., tedy 7.2% přímých daní, průměrně na 1 obyvatele 33.7 kr., v Prusku 1. zl. 16 kr.

**) Roku 1888.-9. počet studujících universitních jen z Moravy dostoupil 1300.

novicích 274. Vyrovnal by se tudíž počet posluchačů universitních z Moravy návštěvě lepších universit v říši a některé by i předčil. Návštěva ta by zajisté ještě vzrostla, když by mnohým, kteří dosud obírají si po gymnasiu povolání nějaké z nouze neb volí úřad učitelství, umožnilo se zřízením vysokého učení na Moravě studium na universitě. Mimo to sluší zaznamenati nenáhlý, ale znatelný přírostek posluchačů na všech universitách. Roku 1885.-6. bylo na 8 našich universitách 13.833, r. 1886.-7. 14.698, r. 1887.-8. už 15.362, r. 1890. 15.562. V poslední době vzrůstání to se poněkud umenšilo, ale to jen působením nového branného zákona, kde voják nesmí býti zapsán na universitě a působením zvláštního proudů proti studiu gymnasiálnímu. Jinak však je věc přirozená, že s novými potřebami života, se vzrůstem obyvatelstva a s rozčleňováním lidské práce a s novými požadavky vědeckými jeví se potřeba intelligence čím dál tím větší. Ostatně setkáváme se se zjevem obdobným ve všech státech, a dle našeho mínění není třeba se báti tak nadbytku intelligence jako spíše starati se o to, aby se vzrůstajícím se počtem posluchačstva vědecká jakost netrpěla. Stát a občanstvo znalé svého kulturního povolání a třeba i hmotného prospěchu dovede lidi vzdělané vždy přiměřeně zaměstnávat, vždyť nelze jen tak zhola říci, že by lidé starající se o zdravotnictví, o pořádek ve společnosti, kteří hájí právo občanstva, kteří studují minulost, kteří zkoumají přírodu i člověka, aby hmotný i mravný jeho byt usnadnili, byli jen neproduktivní a jako cizopasná třída ve společnosti lidské. Proto hledíce k nespočetným potřebám vědy u nás v Rakousku, kde tolik národů po pravdě ještě úplně žízni, přihlížejíce dále k potřebám veřejného života, který ještě z daleka nedostihuje sousedních zemí, myslíme, že obavy z nadbytku intelligence a z nesnadnosti, s jakou si postavení opatří, zdají se nám předčasny a zdá se nám, že by se snadně obavám těm předešlo, kdyby vůbec u nás duševní práce ve státě i ve veřejném životě více se cenila. Spíše zdály by se nám oprávněny obavy v době experimentův a oprav učebních ve vědách duchových, že nelze s tak ohromným počtem posluchačů dodělati se žádoucích výsledků. Dnes už je ta tam doba lesklých přednášek a krásné výmluvnosti, nový směr žádá co možná největší určitosti — čehož se dosahuje pokusy a studiem pramenů. Z poslucháren přechází váha universitního studia do seminářův a do laboratorů. Zde ovšem velmi nesnadno bude vystačiti jednomu professoru pro 300 a snad i více posluchačů. Tedy sám nový směr ve studiích universitních, který zajisté i na právech pronikne, domáhá se toho, by už při nynějším počtu posluchačů hledělo se vyhověti potřebám jednotlivých posluchačův. Toto volání ozývá se zejména z lékařských fakult vídeňské a pražské, kam přirozeně největší počet našich mediků se uchyluje. Nedivíme se tedy, slyšíme-li, že by Vídeň ráda se zřekla přítěže, které se jejich universitě dostává z Moravy, aby spíše mohla dostávatí úkolů svému, jehož hájí ve vědeckém světě. Odtud dá se vysvětliti i nahoře zmíněný výrok Billrothův. Považme jen, že r. 1888. lékařská fak. vídeňská měla

3123 mediků, česká v Praze 1059, německá 627. Rozkvětem věd přírodních a zejména novou organizací zdravotní jeví se potřeba moderně vzdělaných lékařů tak značná, že počet mediků na všech universitách značně vzrostl.*) Vyrůstajícím těmto potřebám hleděno vyhověti zřízením fak. lékařské ve Lvově a učiněny též kroky ke zřízení fakulty lékařské v Bukovině a v Záhřebě. Než tím Moravě a Slezsku pomozeno nebude, její budoucí lékaři budou i na dále sdíletí osud pastorka na přeplněné světové fakultě lékařské ve Vídni. Naše pak fakulta lékařská v Praze má na své skromné prostředky nynějších posluchačů lékařství též více než dosti. Obtíže vyskytují se zejména při pytvě, ale i v jiných oborech, čehož následky se pocítují pak zejména při zkouškách.

Při právnických studiích při nynějším jejich stavu, kde i bez poznání profesora lze zkoušku složiti, není požadavek za zmenšení počtu posluchačů tak obecný, ale stal by se zajisté, kdyby i na toto pole proniklo úsilnější studium pramenů, kdyby se dbalo více potřeb a osobitého rázu jednotlivých skupin našeho mocnářství a kdyby potřeby života veřejného a též praktického měly najíti více ohlasu, k čemuž zajisté dojde. O tom jakož i o studiích filosofických bude ještě řeč na jiném místě.

Nestanovíme však požadavku zřízení university na Moravě vůbec — určitě a přímo voláme po české universitě. Již před 40 lety neodvážil se nikdo popřít právo lidu českého na Moravě a ve Slezsku na rovnoprávnost na universitě olomoucké. Když pak později domáháno se zřízení university na Moravě, opětně vidělo se, že nemůže býti výlučně německá. Jestliže již tehda poměry svědčily proti výlučně německé universitě, svědčí tím více nyní, když lid náš přece patrně pokročil ve vzdělání a když aspoň několik českých středních škol odchovává dorost připravený pro studium universitní. Avšak poměry nejen na Moravě, nýbrž všeho našeho národa i samy pro sebe i proti národnostem ostatním tak se změnily a rovněž i na dále měniti se budou tím směrem, že požadavek utraquistické university na Moravě není a nebude nikdy již na místě, že jedině správným i oprávněným je přímý požadavek české university.

Našeho studentstva z Moravy i ze zapomenutého dříve Slezska rok od roku přibývá. Česká gymnasia na Moravě, jichž nyní máme 7 vyšších, jedno nižší a ve Slezsku jedno vyšší, vysílají už nyní značný počet posluchačů na university. Počet ten se ještě zvětší, až všechna gymnasia budou úplna.

Morava měla roku 1887. německých gymnasií 14, českých 8; žáků celkem 5.763, z nich 2.597 německých, 3.155 českých, ve Slezsku pak 955 německých a 312 českých, tedy žáků z obou zemí 3.465 českých, 3.552 německých, tak že se počet žactva obou národností skoro vyrovná, ač počet gymnasií německých pře-

*) V Praze na př. bylo ke konci let šedesátých na jediné universitě jen okolo 300 všech posluchačů medicíny.

vyšuje počet českých o celých 10; německých je 19, českých 9 i s matičným v Opavě.

Tento stav pokládáme jen za prozatímný. Směr, který obmezuje návštěvu gymnasií může míti na Moravě a ve Slezsku smysl, až bude potřebám našeho lidu v zemích těch v úřadě i ve škole rádně vyhověno. Posud žádný odchovanec českých škol není zejména na Moravě a tím ve Slezsku zbytečným. Proto pokládáme i zřízení potřebného počtu českých gymnasií jen za otázku času a věříme, že nebude ani deset let trvati, aby lid náš mohl se vykázati na Moravě a ve Slezsku aspoň stejným počtem gymnasií jako lid německý. Jsou ještě celé kraje na Moravě zejména na východě, v severním cípu a u Břeclavy, kde je českých gymnasií citelná potřeba. Jestliže tedy není posud u nás toho počtu českého žactva, kolik by se ho dalo dle počtu slovanského obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku předpokládati, je příčina toho ve známých snahách počet slovanského studentstva v Rakousku vůbec a českého na Moravě a ve Slezsku zvláště obmeziti na méně než nezbytnou potřebu. Než i při tomto nepříznivém směru máme už nyní dosti českých posluchačů z Moravy na universitách. Na české universitě v Praze studuje jich přes 250, mimo to studuje značný počet českých studentů z Moravy ve Vídni a též někteří na německé v Praze, ve Štýrském Hradci, tak že už nyní lze počítati českých universitních posluchačů z Moravy na 500. Než počet ten se zvětší doplněním všech českých gymnasií až do osmé třídy a též ze Slezska, odkud dosud jen skrovný počet posluchačů na českou universitu vstupuje, přibude posila českému studentstvu na universitě. Uvážiti jest ještě dále, že mnozí z dobrých odchovanců našich českých gymnasií pro vzdálenost university české po osmé třídě berou za vděk třeba skrovným prozatímným postavením, že mnozí věnují se učitelství a že nedostatek university na Moravě zaviňoval, že byl až nepřírozený nával českého studentstva z Moravy na bohoslovecké ústavy nejen doma nýbrž i do jiných zemí, ba až do Ameriky. Znajíce slabé stránky takové nevyhnutelné návštěvy seminářů bohosloveckých jakož i mnohé oběti tohoto směru, jenž jednak v nemajetnosti má svou příčinu, jednak v zaujatosti mnohých lidí u nás proti všelikému volnému povolání, voláme už nyní, aby se té věci zejména na gymnasiích věnovala pilná pozornost. Zjev ten sám sebou též více než-li co jiného nám ukazuje potřebu university na naší Moravě. Mládež bude voliti povolání své více dle srdce, a chudoba nebude na dále tak mocnou překážkou, která dosud křížuje nejušlechtilější záměry tak mnohého nadšence z gymnasií.

Peněžítá stránka není tudy posledním činitelem ve věci této a studentstvo nynější, když ve značnějším počtu z Moravy uchyluje se na vysoké školy, z vlastní zkušenosti zná neblahé následky její. Množství studentstva v tom kterém městě zejména v Praze, není-li zevně podporováno buď stipendii buď podporami, jen s těžší překonává obtíže strastiplného života v letech, která jsou pro jeho další život směrdažná. To platí o Vídni, ale ještě více o Praze, kde pro tak značný počet studentů gymnasií a reálků a z obou

universit většinou chudých nelze shledati aspoň poněkud uspokojící pramen výživy. Konstatujeme tento zjev, abychom ukázali na důležitost otázky i těm, u nichž důvody učební, osvětové méně platí.

Universita česká na Moravě bude tedy míti dosti půdy. Počet posluchačů, připočteme-li bohoslovce r. 1888. z Moravy a Slezska počtem 391 (352 Čechů a 39 Němců), už nyní přesahuje 800 a vzroste ze samé Moravy a Slezska na 1000, až poněkud klidnější rozvoj českému školství na Moravě bude přán. Počtem tím by předčila česká universita na moravě černovickou s 274 posluchači a innsbruckou s 881 posluchači a vyrovnala by se jiným středním universitám v Rakousku jako Ivojské, hradecké a krakovské. Počet ten by se zajisté zvětšil studenty ze Slovenska, ba snad tu a tam i z některých jiných zemí slovanských.

Než my hledíme na universitu českou na Moravě též s jiného hlediska, stanoviska to českého národa. Národ český jak svým nadáním, tak svou poplatností má právo domáhati se toho, aby se mu dostalo dvou universit. Počtem svých příslušníků národ český se řadí hned vedle Němců, počtem pak universitních posluchačů 3.235 (21.1%) tvoří skoro polovici posluchačstva německého (7.033 či 45.8%), pro které jsou zřízeny university čtyři a přesahuje jak počtem obyvatelstva tak i počtem studentstva Poláky v Haliči (3.516.698 obyv. a 2.284 či 14.9% universitních studentů), mající university dvě. Též pro počet středních škol českých 39 a jejich žáků 14.758 vedle německých 98 a 22.737 žáků jest na nejvyšší žádoucnou zříditi druhou universitu českou. Požadavek ten ukáže se patrnějším v několika málo letech, až se přirozeným poměrům Moravy a Slezska jen trochu vyhoví náležitým počtem škol, přihlédnou-li se k potřebám veřejného života českých zemí, k různé jejich povaze a kulturním jejich úkolům. Věci ty jsou patrné při jedině universitě pražské. Počet posluchačstva jejího roste rok od roku. R. 1887-8. bylo 2.461, 1888-9. 2.361, 1889-90. 2.110, 1890-91. 2.537, od r. 1884-5. tedy o 71.3%. A to je v době, kdy pravidelná návštěva z moravských středních škol teprve se začíná! Až přibude bohoslovecká fakulta, dosáhne počet posluchačstva skoro 3000, počet to na její nedostatečné prostředky a poměrné skrovnou dotaci veliký. Universita česká měla za dobu svého trvání v rozvoji národa našeho značný vliv, ale aby úkol svůj v národě našem vyplnila zcela, k tomu nestačí jednak pro veliký počet posluchačů, jež by jí bylo hostiti, ale ještě více pro velikou rozlohu zemí českých, jejich různý poměrný život a velikou vzdálenost, zejména východních částí Moravy, celého Slezska a též Slovenska.

V.

Význam české university na Moravě po stránce národní, kulturní a politické.

Domáháme se university české pro Moravu a Slezsko nejen u vědomí práva a potřeby ústavu takového, nýbrž i pro veliký kulturní význam. Nechceme, aby sémě vysokého učení padlo u nás na půdu úplně nepřipravenou; chceme všemožně přičiníti se o to, aby neostávalo za žádným jiným ústavem v říši, aby vyplnilo to, co v národě našem od druhého vysokého učení očekáváme a co mu bude podniknouti na povznesení naší užší vlasti Moravy a Slezska ve směru duševním a hmotném. Jsme sobě úplně vědomi velikého díla, které podnikáme tím, že dovoláváme se nové university, pro říši a svět slovanský, známe dalekosáhlý význam zřízení druhé české university pro národ náš a není nám neznám zejména veliký dosah tak důležité události v kulturních i politických dějinách naší milé Moravy a Slezska. Bude nám největší odměnou, vystihneme-li aspoň stý díl citů, které dnes už ovládají každého vlastimila při pomýšlení na druhou českou universitu na Moravě.

Jak bylo již nahoře vysloveno, nemáme my tak obav z nedostatečného vyzbrojení našeho vojska jako z toho, abychom nevšimajíce si potřeb a pravých základů této říše neztratili ve světovém duchovním zápase aspoň ono místo, které nám ještě zbylo. Máme tu více na mysli výši vědeckou jednotlivých států, méně potřeby života praktického. Říše naše nedopřávajíc úplného rozvoje svým národům, kteří mají krásnou minulost, mají vnímavý smysl pro pravdu a krásu a jsou zaneprázdneni pro pokrok svého národního díla, snad věří, že tím koná veliký politický čin, ale svému prospěchu jistě nevyhovuje. Uvedli jsme již, kolik naše nejbližší země mají universit, jak všemožně se starají a se staraly o vzdělání svého občanstva. To vidouce, jakož i znajíce bohaté výsledky tak záslužné činnosti jak bychom měli ostatní neteční pro svatý zápal mnohopočetných národů našich, s jakým podjímají se těžkého díla zbudovati důstojný chrám vědy a umění? My nevidíme v nějakém německém žádné zvláštní spojivé síly, ale tísnivé pouto, kterým říše činnost svých údů ochromuje a tím své vlastní zájmy neobyčejně poškozují. Obecně pochopitelná pravda, že může u nás býti vzdelanost česká, polská, ruská, chrvatská, vlašská, německá, nikoli

však jen německá, výlučně německá („všerakouská“), tato jednoduchá pravda by nás byla přivedla k daleko většímu rozkvětu, nežli jaký dnes vidíme. Národové rakouští většinou úsilně proti nátlaku těžkého balvanu byrokracie a celého vládního aparátu postavili budovu své národní vzdělanosti. Tím se stalo, že jednotlivé národy se sobě skutečně dosti odcizily a že jen s nevolí vzdávají se něčeho svého k reprezentaci celku. A tak jednota, která se mohla v rozmanitosti přirozeně s cítěním potřeby vyvinouti sama sebou, jeví se dodnes velmi nucenou. Nechavší minouti dobu mladického vzrušení evropského lidstva v r. 1848. a ještě v letech 60tých, kdy ještě mysl jednotlivých národů byla více nakloněna k obětem pro krásnou ideu a pro blaho společností lidské, bez opravdového úsilí zabezpečiti byt četných svých národů, stůně říše naše neduhem tam, kde by se měla jeviti plnost života, a tak stojíme najednou zaraženi před velikými záhadami budoucnosti, které jest řešiti netoliko státu jako celku, nýbrž i jednotlivým národům v ní, vidíme se obklopeni mohutnými státy, které velikými kroky postupují v před, kde my ještě ani jako celek nejsme obyčejnou stravou denní opatření a jednotliví národové jen nesměle a s pochybnostmi pracují o svém mravním a hmotném povznesení.

K čemu tato úvaha? Chceme ukázati, že v onom náběhu, který se stal pro osvětu některých národů slovanských jako Polákův a Čechů pod nátlakem přirozeného vývoje těchto národů, musí se pokračovati s rozhodností a s vědomím cíle u všech národů naší říše. A tu má říše naše ještě veliký dluh zejména vůči Slovanům, ani Čechy nevyjímaje, neboť dokud Morava a Slezsko tone jako v mrákotách, dokud dílo národního rozvoje a pokroku opatřují jen nadšení ochotníci, kdežto místa výnosná mají bůh ví odkud sebrání lidé, dokud jeví se uvedený nahoře nepoměr mezi českým a německým školstvím, do té doby nemůže u nás býti řeči o přirozeném rozvoji, a národ český chce-li volně dýchat po příkladu jiných národů, musí odvrhnouti tuto můru, tísnící skoro celou polovici jeho národního organismu. Nynější stav snad prospívá jednotlivcům, snad vyhovuje jistým teoriím, které dnes už jsou překonány, ale maří sílu jednotlivých národův a ničí tím pramen oživující síly i pro celek státní.

Ovšem bylo potřeba více opravdovosti a povznesenosti i v politických věcech, aby se dalo říši roucho, které s její rozmanitostí se snaší, bylo třeba i celku vytknouti důstojnější cíl, ne panství plemene nad plemenem a obětování celých národů pro špatně porozuměná hesla politická.

Mluví se o úkolu, který naše říše má mezi východem a západem, slyší se ona povídačka o nesení kultury na východ a zatím páše se ve jméně tom nejhorší barbarství a říše odcizuje se krásnému úkolu, který do ní někdy skládali nejen její příslušníci, nýbrž i slabí sousedé. Chcete-li vyrovnati východ se západem, německo se slovanstvem, pak jim musíte dopřáti rovnováhy v síle. Kde je tak veliká převaha slovanstva počtem, tam nesmí jedna miska na váze býti prázdná.

Naše říše sama má veliký zájem v tom, aby úlohu, kterou až do let 70tých konala ve jménu potlačeného křesťanství, konala na dále ve jménu omládlé slovanské osvěty, pro kterou sama v sobě má pramenů více než-li potřebí. My tím chceme ukázati, že není sporu mezi naším vnitřním životem a snahami zahraničními, že všecken ten klam, na kterém se naše vnitřní politika zakládá, jednotlivé její národy v rozvoji zhatil a pověsti říše neposloužil. Chtělo se sloužiti celku, a vychovaly se jeden nebo dva nenasytní národové, chtělo se prospěti vzdělanosti, a zatím bylo necháno do úpadu dříti se slabým ve prospěch silných, chtělo se prospěti lidstvu, a zatím nebylo viděno potlačených ve vlastním domě. Národ český není ušetřen ovoce tohoto klamu. On-bohudíky přes všecku nepřítelů povznesl se v Čechách na roveň všem pokročilým národům novověkým, ale posud mnoho síly jeho je utajeno a jako zabaveno na Moravě a ve Slezsku. Nešťastné ty poměry zaviněny jsou též v zájmu oněch převrácených myšlének, které jsme uvedli a tak i národ náš splácí dosud nezaslouženou daň záměrům, které při bedlivějším ohledání jsou jen bublinou a snad ve prospěch některých jednotlivců, ale nikdy na prospěch říši a jejím národům.

Porozhlédli jsme se poněkud šíře, poněvadž nynější neuspokojivý stav Moravy zaviněn je mocnými vlivy cizími a snad u nás obrat při naší malomocnosti nenastane, dokud se záměry ty v celé své nicotnosti neukáží. My však přes to volati budeme: Budiž národům dopřáno nerušeného vývoje, budiž jim dána příležitost dostoupiti nejvyššího stupně lidských vědomostí v rouše národním, a k tomu budiž jim poskytnuto školství od nejnižšího stupně až do university, tak aby samy v sobě našly úplné uspokojení. Z té příčiny přejeme Němcům jejich vymoženosti, pokud se s potřebami jejich srovnávají. Z téže příčiny dovoláváme se i druhé české university na Moravě.

Českou universitou na Moravě získá Slovanstvo rakouské, které se tak sblíží, neboť Morava ode dávna je jako přirozeným jeho pojtkem. Duch slovanský by tím znamenitě okrál, kdyby pouta německví se slovanského lidu na Moravě byla snata. Tím nastala by mezi německvím a slovanstvem v Rakousku ona žádoucí rovnováha, která nejen každému upřímnému Slovanu musí býti ideálem, nýbrž i každému prozíravému politikovi musí se státi toužebným cílem. Česká universita na Moravě bude pokrokem všech slovanských universit v Rakousku. Nemýlíme se snad, pravíme-li, že by napomáhala svou polohou i významem pro slovanský lid moravský a slezský k vzájemnosti mezi slovanskými universitami rakouskými.

Českou universitou na Moravě i stanovisko moderní se posilní. Studentstva na universitách v Rakousku je příliš mnoho. Universita na Moravě by přetříděným universitám sebrala část posluchačstva a jest nepochybně, že potřebám praktickým snáze se vyhoví, nebudou-li university přetříděny posluchačstvem a že prospěje se tím i vědě samé, ježto by bylo pro její pěstování více místa nežli doposud bylo možno.

Česká universita na Moravě prospěje i pražské české universitě. Ji získáme dvě důležitá vědecká střediska, která se vzájemně budou doplňovati. Bude možný větší výběr učitelských sil a úkoly čistě učební, které už dnes aspoň fakulta lékařská a právnická jen s těží zmáhá, se tím usnadní. Vysoké naše učení Karlovo mělo by tu užitek nemalý při vzájemné výměně myšlének a při větším počtu odborníků. Druhou českou universitou význam naší jediné university nejen ve vědě, ale i pro náš osvětový a veřejný život nemálo by vzrostl. Druhá česká universita byla by ústavem konkurenčním — ale konkurenčním v nejkrásnějším slova smyslu. (Německá universita v Praze není našim českým vysokým školám takovým ústavem konkurenčním, jak bylo očekáváno. Vadí tomu jednak různost jazyka, jednak nedostatek chuti k obapolné součinnosti a to ne vinou naší.) Veliká látka, kterou podává nám národ náš životem svým v přítomnosti i mohutnými skutky v minulosti, by se tak důkladněji spracovala, ale i zažila a pochopila při lepším obeznámení se zejména studentstva našeho s dějištěm samým. Dosavadní soustředěnost v Praze měla své dobré stránky, ale i své nevýhody. Nehledě k tomu, že veliká část národa zejména Morava východní a Slezsko aspoň v širokých vrstvách ostávala mimo veliký styk s duševním tlumem našim střediskem, metropole naše sama cítí při tak velikém nakupení lidí inteligentních v poměrně nevelikém a nebohatém městě jisté nebezpečí, které by se mohlo nazvati překrvením jak obtížným pro práci tak škodlivým pro povahu jednotlivců. Zatím veliká síla lidu našeho čeká marně na pracovníky jsouc opuštěna ve svých potřebách duševních i hmotných. Potřebujeme posilnění ve vědeckém ruchu, ale neméně i osvětění v životě národním a oběma bychom dosáhli universitou na Moravě. Ona by Moravu k Čechám připoutala více, než je to dosud možno oněmi řídkými a platonickými styky, ona by nám učinila ostatní Slovanstvo srozumitelnější. Studentstvo z Čech studující na Moravě ze svého názoru poznalo by život náš a připravilo by se tak lépe k svému úkolu ve veřejnosti české. My však potřebujeme i nového střediska, aby v životě národa našeho zejména mezi částí východní a západní nastalo živější proudění. Chceme, aby vzdělanost v lidu našem rovnoměrněji se rozšířila, aby přestalo býti pravdou, že jedna část chce něco, co druhá nepochopuje, potřebujeme našemu národnímu dílu dáti co možná nejširší základ, aby se mu dostávalo pracovníků co nejschopnějších z nejrozmanitějších koutů českých zemí a aby nebezpečí pádu bylo co možná omezeno. Klidný rozvoj každému národu nevyhnutelný nabude posily, zmizí-li povrchnost a vlažnost, se kterou se vlastenecká věc potkává na Moravě, když vymaní se ze strannických záchvatů, jimiž bývá stháná časem v Čechách. Obě polovice našeho národa, východní i západní, tvoří celky dosti různorodé. To se jeví nejnápadněji v politickém životě, ale pramen zjevu toho je hlubší. Treba volati po jednotě Slezska, Moravy a Čech ve vzdělání, po jednotě v duchu. Musíme využiti Moravy a Slezska pro českou vědu a umění a pak se dostaví i jednotná politika

v našich vlastech. Pak teprve dá se mluvit o společné práci, pak se dá společně jednati, když poznají se společné zájmy a bude lze pohnouti v chvíli příhodné celým národem, když veškeren národ bude schopen k rychlému pojetí jednotné myšlenky. Naším pojátkem je nyní jen obecný lid, který ovšem nemá tolik příležitosti k společným stykům jako města a šlechta. Též úkol, který kdysi konala bratrská jednota pro tuto jednotu, je dnes školstvím a literaturou společnou jen nedostatečně nahrazen. Jedině by tu pomáhala literatura vystihující potřeby celého národa. Avšak literatura není bez pěstitelů a řádné pěstitele třeba vychovati a to co možná bezprostředně na místě, kde se má působiti. Opět důležitá v tom stránka pro zřízení české university na Moravě. Tím nastala by ve vědeckých našich snahách větší rozmanitost, když by pro českou vědu získala se země s tak nadaným lidem a s tak bohatou minulostí, jakou má Morava a Slezsko. Tím podal by se teprve žádoucí obraz naší velké minulosti, tak poučili bychom se i o přítomném stavu našich věcí důkladněji než je to posud možno. Vědecký i literární náš ruch rozvinul by se tím u nás v míře dosud nevídané. Mezi oběma českými universitami v Praze a na Moravě bylo by lze mluvit i o rozdělení úkolu vědeckého tím, že by jistý obor vědecký, pro který na Moravě nebo v Čechách jsou zvláště příznivé podmínky, na př. na Moravě národopis a folklor, se dotýčné universitě aspoň většinou ponechal.

Abychom vylíčili vše, co očekáváme od vysokého učení pro Moravu a Slezsko, nebude od místa naznačiti předem několika slovy povšechný stav naší literární a vědecké činnosti a našeho veřejného života, o jejichž povznesení moravské universitě by náleželo starati se na předním místě.

Aby universita v jisté zemi prospívala, jest nezbytným jistý vědecký a duševní základ, o který by se universita mohla opírat, který by jí zároveň usnadnil velmi důležitý úkol býti obrazem té které krajiny, tlumočnickem názorův a citů jejího lidu a představitelem její minulosti. Po té stránce na Moravě a ve Slezsku můžeme se vykázati ne sice značným ale přece cenným počtem děl.

V trojím směru nesla se posud činnost vědecká na Moravě: v přírodních vědách, v dějepisectví a jazykovědě.

V přírodních vědách lze pozorovati živější ruch hned ke konci minulého století. Snahy ty měly velmi pěkný praktický výsledek, když postavil se v čelo přírodovědeckého ruchu v zemi nadšený milovník přírodních věd hr. Jan Mitrovský. Tehdáž založeno příspěvním ještě jiných vlasteneckých šlechticů zejména Salma, Auersperka a mnohých přírodovědců Františkovo Museum v Brně, jež studiu přírodních věd a starožitností i dnes nemálo by posloužilo. Menší musea zřízena byla i na jiných místech na př. v Olomouci, v Těšíně a v Opavě. Ale i s české strany pozorují se úsilné snahy, aby se přispělo samostatně k prozkoumání přítomného stavu naší přírody a našeho lidu, zejména však praehistorické doby našich vlastí. Vzpomínáme jen sbírek Vlasteneckého Musea v Olomouci a sbírek brněnského musejního spolku, kterýmž, ač se dějí

od doby jen velmi krátké, ani uznání odborníci nemohli upříti obdivu. Vzmáhající se sběratelský ruch, jenž vzal si na starost kulturní zbytky z dávné minulosti a důkladné studování nynějšího stavu našeho lidu, vedl k chvalné snaze zachovati aspoň některé rysy naší národní osobitosti jak ve společenském životě tak i po stránce umělecké a vytříbiti tak vkus obecnstva v obou těchto směrech. Pro studium anthropologické, archeologické i sociální nasbírání se tu časem velmi vědecký materiál. — Literatura přírodovědecká jest dosti hojná a pěstuje se se zálibou již dosti dlouho. Jmenovitě botanika těšila se zvláštní přízni, méně pracováno v mineralogii, geologii a zoologii, ač i zde jsou dobré počátky především v literatuře o ptácích. Meteorologii věnována též nějaká pozornost, pokud to možno bylo při nedostatečné podpoře a v nedostatku odborných sil v kraji. Práce ty z veliké části jsou ovšem německé, ale pokládáme to za zjev obdobný s oním, který trval svého času, dokud jsme neměli zemské vlády v moci. Kdo zná ony pracovníky, přizná, že nejen dle jména, nýbrž i vskutku náležejí národnosti české. Že mnozí z moravských přírodovědců skutečně jen nepříznivými vnějšími okolnostmi pro českou vědu na Moravě a ve Slezsku byli přinuceni pěstovati vědu jazykem německým, dokazuje nenadálý ruch v novější době, který v české moravské přírodopisné a praehistorické literatuře vyvolal zvěcnělý Havelka. On jako organisátor vědecké práce na Moravě vykonal věci podivuhodné a jen odtud lze přibližně pochopiti, jak blahodárně by působilo, kdyby se ujala úkolu toho universita. A nesvědčí též — podotýkáme na konec — o neobyčejném zaujetí pro vědu a naši mateřštinu, když Dr. Formánek velkolepě založené dílo své o květeně moravské, které nejméně 12 obsáhlých sešitů obsahovati bude, musí vydávati na svůj náklad?

Dějepisné vědy studovány na Moravě s velikou láskou ode dávná. Obnovený ruch na poli dějepisném, jenž byl probuzen na počátku století tohoto, neostal bez účinků ani na Moravu a poněkud ani na Slezsko. Jmenovitě veliká péče věnována pramenům a vydáno tu s velikým nákladem 12 svazků listin moravských a aspoň začátky zemských desk (1348.—1480.) ve skvostné úpravě a velmi cenných a dosti nedostí oceněných a poznaných půhoných a nálezových knih. Jakkoli činy těmi veliký pokrok nastal v poznání naší minulosti, přece želeli dlužno, že práce jen pomalu postupuje, ba při deskách zemských zdá se, jako by se v ní přestalo, což přičísti třeba především nedostatku řádně promyšleného vědeckého ruchu. Ač Morava má neobyčejný počet pramenů k dějinám místním, jakkoli nevyčerpatelný zrovna poklad odpočívá v našich archívech pro dějiny právní a kulturní, přece veliká práce ta spočívá bezmála veskrze na bedrech jednotlivců, jimž odměnou bývá jen vykonaná práce sama. Pomysleme jen, co tu práce, když Morava a Slezsko chovají od půl tisíce let nepřetržitou řadu svědectví o velikých statečích šlechtických, jejich držitelích a jejich převodu, uvědomme si, že máme v ní skoro nevyčerpatelnou studnici pro poznání právních našich řádův a veškerého vnitřního

života v knihách pŕuhonných a nálezových, jichž Brandl čítá na 91 svazků foliových o 300—400 listech. K tomu přidati třeba památky, které dochovaly se od počátku 15. století nepřetržitě v zemských deskách knížectví opavského a krnovského, staré české zákonníky knížectví těšínského a manské knihy biskupství olomouckého. Dle slov Dra. Kameníčka scházejí nám téměř úplně publikace veřejných i soukromých listin počínajíc 16. stoletím, nemáme vydaných starých spisů náboženských, památek kulturních, hospodářských, neznáme většiny archivů městských, šlechtických, vrchnostenských, neznáme památek týkajících se poddanství lidu selského a nejsou prozkoumány archívy farní. Kolik skvostů pro poznání starého práva chovají městské archívy brněnský, olomoucký a jihlavský! — Uvádíme věci ty na doklad, že práce ta potřebuje celé dobře vycvičené školy, kterou může podatí jen česká filosofická a právnická fakulta v zemi zřízená, neboť jen odborník hned z mláde obeznámený s rozmanitými stránkami starého života a zasvěcený v tajemství naší české mluvy může jich s prospěchem použítí. K úsudku tomu vede nás osud našich vzácných památek v knížectvích opavském, krnovském a těšínském, kde do nedávna ostaly bez povšimnutí, až jako by náhodou dostalo se jim povolání badatelů. Práce Praskovy jsou nejvýznamnější událostí v české dějepisné literatuře doby poslední, ony ukázaly nám bohatství archivů slezských v plném rozsahu. A o čem svědčí neutěšená zpráva archiváře Dvorského a obecný výkřik nevole v naší veřejnosti nad barbarstvím, které se páše na starých písemných památkách na panstvích naší (!) moravské šlechty? Sem pojdte se učít, kdo mluvíte o nadbytku intelligence, toť nejpádnější důkaz pro potřebu university české pro Moravu a Slezsko! Nám netřeba ukazovati ani na nedostatek lékařů, na potřeby českých právníků, takové smutné zjevy ukazují, že je nezbytná potřeba vysokého učení už jen proto, abychom dovedli aspoň to zachovati, co nám po předcích vzdělání a pořádku dbalých zachováno.

Co se týče spracování dějin, bádáno horlivě o místopisu a dosti hojně též o kulturním životě našich předkův a jsou to celkem práce důkladné, jak svědčí na příklad Dějiny Moravy od Dudíka a Místopis moravský od Volného. Ovšem i tu psalo se více po německu, avšak od mužů ponejvíce českých, z nichž mnozí dobře znali povinnost svou k české literatuře, ale nepřízní poměrů, kterou věda česká na Moravě a ve Slezsku vůbec trpí, uchylovali se k němčině. Časopis Matice Mor., jenž s novou chutí má se k životu, odkázán jsa na podporu obecnstva vykonal přece znamenité služby k poznání dějin a právních řádů naší vlasti. Jediný vědecký spolek, který vydatněji od země je podporován a který má se starati o vydávání spisů nesoucích se k Moravě a Slezsku, jest brněnská „Historisch-statistische Section der mährisch Schlesischen Ackerbaugesellschaft“. Spisy její vydávány jsou po německu a jsou dosti nezájavné, tak že kdo nemusí, k nim nesáhne. Odtud ten zjev, že naše velikolepá minulost měla na Moravě a ve Slezsku posud tak

malý účinek obrozovací a vzdělavací. Zasloužili naši učenci, kteří znají povinnost k lidu českému a k slavné naší minulosti, musili, chtějíce ostati věrni svému jazyku býti nezávidka sami nejen spisovateli, nýbrž i nakladateli svých děl.

V jazykovědě pracovalo se dvojím směrem jednak vydáváním některých cenných plodů staré české literatury právnické a dějepisné důležitých pro jadrnou mluvu a pěkný sloh, jednak sbíráním hojného materiálu k poznání duševního života moravského lidu, při čemž myslím zejména velikolepé sbírky moravských národních písní. Dobře zachovaná nářečí rozmanitých kmenů moravských poskytla též vděčné látky ke studii; k tomu pojila se přirozeně studia ethnografická, čímž též mnoho velmi cenného od zapomenutí uchováno. Tím ovšem není ještě ani z daleka vše skončeno, tím jen ukázána cesta, kterou lze neobyčejně obohatiti majetek naší národní vzdělanosti. Avšak dějinná stránka našeho jazyka zaslouží si bedlivého studia a hlubokého promyšlení. Výsledek bude nejen pro obor mluvnický na nejvyšší významný — i národopis a dějiny podají si tu ruce a vysvětlí nám tak mnohé nápadné zjevy v povaze našeho lidu. Nemůžeme si též stěžovati do nedostatku pramenů v té příčině, spíše se nedostává pracovníků k vykonání práce tak záslužné. Kolik rukopisů ještě na různých místech Moravy nepovšimnuto, kolik jich zbývá jen v olomoucké knihovně neprobádáno. A přece, jak J. Jireček praví, známost našeho jazyka jest a bude kusá, dokud i moravská jeho část historicky probádána, probrána a vykořistěna nebude tou měrou, jak se to díky Dobrovskému, Jungmannovi, Šafaříkovi a následovníkům jejich souvěkým a nápotomním dostalo a stále ještě dostává částí české.

Jinak literatura nauková na Moravě a ve Slezsku obmezovala se na potřeby praktického života. Jak přirozeno, probírány otázky hospodářské a s právnického hlediska hleděno vyhověti potřebám obecného života řešením praktických případů. Odborně začali od nedávné doby pracovati čeští právníci na Moravě v „Právnické Jednotě“ v Brně, která už existencí svou ukazuje duševní převahu našich právníků moravských nad německými. *)

*) Následky odloučení Moravy od vyšších studií jsou právě v přítomné době více než kdy jindy patrné, kdy staré pokolení literátů vychované v tradicích domácích z dějiště mizí. Muži jako Dr. Dudík, Dr. Kozánek, Dr. Škorpík, Křížkovský, Dr. Procházka, Dr. Bílý, Chmelíček, nedávno zemřeli, ač nebyli všichni na olomouckém učelišti odchováni, přece jsou nám ukázkou onoho staršího vlastenectví moravského studentstva, které jen pro nahodilé okolnosti nemělo na širší veřejnost na Moravě onoho účinku, jak se z větší soustředěnosti takovýchto sil očekávatí mohlo. Stojíme ještě zamklí nad jejich hroby, ohlížíme se po důstojných nástupcích, ale není jich nejen na škodu země, nýbrž i našich národohospodářských zájmův. Ukázalo se to při jednání o pokračování v dějinách Moravy od Dudíka. Přirozeně vedla otázka ta k uvedenému nahoře zajímavému rozhovoru o universitě na Moravě, což je nejlepším potvrzením našeho mínění, že ani ne tak potřeba praktická (nedostatek lékařů, českých auskultantů), vésti nás musí k úsilovnému domáhání se vysokého učení, které by duševní ruch v zemi tak veliké vzbudilo a řídilo, abychom nemusili se bátí v brzku úplného duševního ochuzení.

Literární činnost, pokud se týče literatury krásné, byla skrovnější a dojísta ne taková, jak by se na zemi poměrně tak velikou, s tak rozmanitým lidem, kde literatura krásná sama sebou má takové úkoly, mysliti dalo. V dobách proctnutých před r. 1848., kdy krásná literatura v Čechách si své krásné mládí prožila a větší kulturní a národní úkol vykonala, než si lze dnes pomysliti, u nás se jeví jen skrovné stopy nějaké samostatné snahy literární, která by byla vyrostla z půdy domácí na základě dějinných zkazek a bohatého individuálního života. Čilejší ruch se jeví v roku 1848., ale brzy po tom přestává opět a ani léta 60tá nevyvolala u nás mocnějšího ohlasu. Pozorujeme tu a tam jednotlivce na poli literárním, avšak nemůžeme se nikde vykázat osobitým, samostatným směrem, který by byl mohl Moravu čestně zastupovati, nikde neviděti nových ideí a onoho jarého proudění, které je příznakem každé dospělejší národní společnosti. Takovoto samostatného úkolu svého vědomé moravské školy není ani v letech 70tých, ač se na Moravě vyvíjí kritika, jež uvádí mnohé dobré myšlenky. Jednotlivci pokoušejí se po různých krajích, často o sobě ani nevěduce o touž věc, a tak setkáváme se s ojedinělými, nicméně pozoruhodnými pracemi, ale literatury, v níž by se obrazel bohatý duševní život 1½ milionu lidu, není. Velmi cenné a čínorodné myšlenky časové, které jinde celou společnost převrátily, minuly u nás bez účinku a skoro bez povšimnutí, a výsledek toho, že celý náš duševní i veřejný život stížen jakousi malomocností, nehybností, nedostatkem samočinnosti, chuti k práci a nepochopitelné ostýchavosti. Je skoro nevysvětlitelné, jak živější hnutí na Moravě, hnutí, které aspoň patrně celou částí společnosti moravské ovládlo, bylo pole poněkud odlehle archeologie, ornamentika a vyšívání. A věci ty prodchnuté vyššími myšlenkami měly na moravském luhu značný vliv a účinek jejich byl i na jiné obory činnosti patrný — předem snaha po samostatnosti a přemýšlení, jak sblížit se s lidem. Literární a umělecká tvorba ještě rozpaků svých neodložila, ale počíná si směleji a jestliže dříve jen skoro jednotlivci se objevují, dnes už znatelný jsou kroužky, z nichž zejména mladí moravští literáti kolem „Nivy“ se skupivší budí nejlepší naděje. Též jiné stránky uslechtilé duševní činnosti objevily se ve veřejnosti moravské poslední dobou třeba teprve jako první pokusy — jmenujeme jen brněnské Národní Divadlo a organizaci uměleckých výstavek, která vyzněla až v mužné předsevzetí zřídit v Brně Uměleckou besedu. Též ve Slezsku nejen na poli vědeckém než i na poli literárním podniknuty slibné práce. Doufáme, že toto vzbuzené hnutí nezanimke a že národu našemu bude lze v brzké době v plném květu viděti východní nádejplnou větev.

Proč věci těchto vzpomínáme při otázce zřízení české university na Moravě? Proto, abychom ukázali na potřeby vnitřního života, na jeho nepropracovanost a na poměrně slabý duševní ruch v zemi, která by se Slezskem pro nadaný svůj lid a své přírodní bohatství směle mohla se honositi pokrokem jako Sasko.

Práce na Moravě a ve Slezsku je tedy s dostatek a komu ji

bude vykonati? Nikomu jinému, leč dobře vychované, se zemí naší, jejím obyvatelstvem, jeho city a názory obeznámené inteligenci. A toho nebude, dokud lidé, kteří mají jedinou státi v čele moravského lidu v době svého nejlepšího rozvoje, v letech své nejživější vnmavosti, kdy názory a charakter člověka se tvoří, žijí po všech možných světech roztroušeni a teprve, kdy potřeby všedního života mysl jejich z plna zaměstnávají, časem pracně dohánějí, co jim v letech studia samo sebou se mělo naskytnouti.

My na tuto věc klademe zvláštní důraz, protože zde vlastně se ten suchopar moravského veřejného života vystihuje. Kdo na Moravu hledí jen jako na každou jinou správní provincii, ten konečně najde vždy lidi, kteří se tam přihlásí jako úředníci, lékaři, advokáti. Ale my se ptáme, není-li již na čase, aby náš veřejný život se povznesl z dosavadní všednosti, je-li důstojno pro zemi tak velikou a bohatou, aby trvala ve své bezmyšlenkovitosti, může-li říše sama již v zájmu své dobré pověsti trpěti, aby země tak velice poplatná byla pokládána jen za útočiště všech možných lidí, kteří nemají citů pro její minulost a kteří jejím lidu jeho dobrotu buď hrubiánstvím oplácejí, nebo na nejvyš z jeho dobrosrdečnosti posměch sobě tropí.

Abychom tedy naznačili kulturní, národní a společenský úkol university na Moravě a ve Slezsku, postačí nám poukázat jen na to množství práce, jež čeká literáta, buditele a politika. Vidíme na Moravě a ve Slezsku na několika místech vznikati jistá střediska literární, pozorujeme stopy jistého puđu po snahách vědeckých a uměleckých, ale musíme uznati, že jsou to jen první začátky, které by k žádoucímu rozkvětu přivésti mohla jedině universita. Ona by tyto snahy docelila a nač předem váhu klademe, ona by naše pracovníky na poli vědeckém i literárním seřadila v jeden mohutný a uvědomělý sbor a na místo posavadní jakési nahodilosti ve vědecké práci a v celém našem veřejném životě nastoupila ve soustavnost a jasná promyšlenost. Náš národní a veřejný život počtil by především blahodárné následky tohoto soustředění sil. Trpíme dosud mnoho individualismem kmenovým, který překáží vyvinutí jistých myšlének potřebných k pochopení úkolu, který nám ukládá země, vlast a člověčenstvo. Jestliže dnes pozoruje se ochabování onoho vědomí kmenové a rodné pospolitosti, která je příznakem ještě nedávných dob, netěšíme se z toho, dokud nevidíme, že na místo onoho celkem spóřádaného života nenastupuje něco lepšího, když naopak vidíme, že na místo pevných svazků rodiny, obce a okolí vyvíjí se individualismus osobní, který nejen že nezná povinností k celku, ale zanedbává povinnosti i k nejbližším příbuzným. Nás nebude těšiti zdánlivý rozkvět průmyslový a obchodní, čím více viděti budeme, že lid náš v původní své vlasti spokojovati se musí s losem nádenníka, čím více bude šířiti se mezera mezi jednotlivými třídami společenskými a čím více budeme svědky toho, že naše krásná vlast má jen sloužiti za kořist hrabivých cizinců. Zde bude třeba lid obecný povzněsti, aby obeznámil se zejména s formami moder-

ního života, aby neztrácel své přímosti a hrdosti ve styku se světem cizím, aby ukázal se tvrdším naproti novějším nepříznivým proudům a tak svou zděděnou půdu uměl lépe obhajovat. Na druhé straně bylo by třeba starati se, by se obsah celého tohoto na pohled neúhledného a hrubého života našeho lidu ve své pravdě ukázal, aby lecjaký člověk jen tak ode dneška do zítřka na Moravě se zdržující nemohl jedním rázem lid, který má svou vzácnou osobitou vzdělanost a za sebou vzácné dějiny, prohlásiti za nevědomé stádo.

Zde je opět veliký úkol vzdělavců, které nám má dáti naše universita. Universita moravská by nejen vedla lid náš k pokroku, ona by dovedla též těžiti z oněch mnohých prvků kulturních, které nám lid moravský podává k vyvinutí bohaté vzdělanosti národní. Našemu lidu dostalo by se s vědeckým střediskem i střediska národního a politického*) a v naše snahy nastoupila by žádoucí jednomyslnost, rozhodnost a živější zájem, což by pro postavení národa našeho mělo neocenitelné výhody. Universita moravská vyvedla by nás zajisté z oně strnulosti, kterou ode dávna v celé naší téměř společnosti a skoro na všech polích na Moravě s bolestí pozorujeme. Věda a umění dodaly by našim snahám vznešenějšího cíle, ony zajistily by nám klidný a pravidelný rozvoj naší společnosti, která prožívá jednu z nejdůležitějších přechodných dob, neboť hospodářské zájmy a veškerý politický život dostal by jí pevné vodítko. Jestliže na př. Dr. Gumplovič tvrdí, že národ český přirozeným zákonem pohybu, který ve všem světě ústrojněm vládne a pohyb mění ve vývoj, přešel z kmenového života (před r. 1848.) k významu národa, jak se nám nyní jeví a staví-li národ náš jako ukázkou přechodní takové přeměny z kmenového stavu na stupeň národa, tu může věc ta platiti jen o lidu českém, který žije v Čechách. U nás postup ten není ani z daleka proveden, je všemožně zdržován a čím dále tím nepříznivější jsou pro něj podmínky. Za příznivých okolností mohl by se poněkud rozvoj ten třeba sám sobě, ale za rušivého vsahování všech možných nepřátelských činitelů bude třeba jej před úrazem chrániti a co možná urychlit. Na poli věd a umění dovedli bychom si vynutiti vážnost i u těch, kteří na každý náš národní podnik zlobně sočí. Čilejší duševní ruch vytvořil by u nás rozmanitější společenský život, v němž vyrovnala by se nešťastná rozdvoujenost intelligence a lidu, přestala by též zaujatost měst a venkova proti sobě, a šlechta, která sice mezi lidem naším je osedlá, avšak nemá smyslu pro jeho dobré vlastnosti a pro velebné dějiny naší vlasti, poznala by snad konečně též spojitost zájmů stavu svého s prospěchem země a jejího slovanského lidu. Literaturou vymohli bychom sobě uznání činitele kulturního a politického a ukázali bychom, že jediná kultura na Moravě, o které může býti řeč a ke které jsou tu přirozené podmínky, jest slovanská. Moravě by nemálo dále prospělo, kdyby nadaní a osvědčení mužové z ní pošli, mohli síly své věnovati

*) My Čechové na Moravě máme hlavní město jen v příčině politické správy — po lidově-politické, národní a kulturní stránce ho nemáme.

k povznesení svých rodných bratří. Pak by snad přestal býti pravdou známý výrok, že Moravan a Slovák nepovznese se nad všednost jenom v cizině. Jmény Miliče, Tovačovského z Cimburka, Blahoslava, Žerotína, Komenského, Palackého, Sušila se bohdá ještě neukončila řada mužů, kteří byli nesení ušlechtilými snahami k osvětlení člověčenstva. Připomeňme si dva základní kameny správného jazyka: staroslovanský a bratrský překlad písma sv., jež dala Morava Slovanstvu a českému národu, a máme dosti svědectví, že lid moravský měl značný podíl v onom mohutném hnutí duševním, jež naše české dějiny v dějinách člověčenstva tak vysoko staví. Věci ty jsou nám zárukou, že poklad, jež chová v sobě nadání moravského a slezského lidu, vyvážil by z daleka oběti vynaložené na zřízení a vydržování university.

VI

Praktická stránka české university na Moravě
a podmínky jejího trvání.

Než všechny tyto důvody ani prospěch z nově založené university vzešlý ani naše právo jasně doložené z naší bohaté minulosti, z duševního života na Moravě a z poplatnosti obyvatelstva by asi nerozhodly věc tam, kde běží jen o to, nedopřáti vzniku žádné volnější myšlenky. Obrátíme se tedy k jiné více materiální stránce, bychom ukázali, že nově české university je třeba a že při nejmenším není zbytečná, jak by se nyní rádo namluvilo. Bude nám ukázati, že jsou tu podmínky zdárné university, jednak učební pomůcky, jednak že odchovanci její najdou dosti zaměstnání a že nemusí rozmnožovati „vzdělaný proletariát“.

Víme dobře, že universita, má-li dostáti svému úkolu, nemůže se spokojiti jen s posluchači a professory, že tu třeba mnohých jiných věcí, které rozkvět ústavu tak mnohostranného jako je universita podmiňují. K této stránce poukážeme ještě na jiných místech, zde buď obrácena pozornost k podmínkám, které už dnes na Moravě pro universitu jsou. Věc možno probrati nejsnáze podle jednotlivých fakult. Začneme fakultou lékařskou, jejíž potřeba nejvíce se uznává a jejíž oprávněnost ani na rozhodujících místech se nepopírá. Ve příčině fakulty lékařské Brno vykazuje všechny potřebné prostředky, které by se jen malým nákladem daly potřebám lékařské fakulty přizpůsobiti. Je zde zemská nemocnice s 800 postelemi, zemská porodnice s 90 postelemi, zemský ústav pro choromyslné u Černovic pro 600 nemocných a dětská nemocnice s 35 postelemi, mimo jiné hojně humanitní ústavy, které by snad též nějak přispěly studium. Už dnes jsou po ruce všechny potřeby pro kliniky, které jen vyžadují rozšíření místností, aby mohly sloužiti potřebám širšího obecnstva a státi se polyklinikami.

Co do zdravotnictví na Moravě a ve Slezsku jest o ně, jak dosvědčují znalci, aspoň na Moravě dobře postaráno vzornou organizací zdravotní, jak ji provedl s velikou prací bývalý místodržitelství rada Dr. Em. Kusý. Ale až dosud, zdá se mi, je potřeba opatřiti ji zdatnými silami, aby dostalo se jí onoho uznání, kterého skutečně zaslouhuje. Než dosud domácích odchovanců není dostatek a cizí hledají nejprve ve svém domově působitě. Též nám jde o lidi našeho života znalé, jimž lid by přicházel vstříc s důvěrou

a ne o lidi, s nimiž se, ač chtějí pro čistě český kraj působiti, nelze ani často domluvíti.

Na Moravě je celkem 620 lékařů, z nich 355 graduovaných a 265 diplomovaných, lékárníků 114, 1 lékař připadá na 35·5 km² a na 3658 obyv. Slezsko má 137 lékařů, 77 graduovaných, 60 diplomovaných, 37 lékárníků, 1 lékař připadá na 37·5 km² a na 4395 obyv. Čechy graduovaných 1571, diplom. 269, úhrnem 1840, lékárníků 336, 1 lékař připadá na 28 km² a na 3172 obyv. D. Rakousy mají 1900 lékařů, graduovaných 1481, diplomovaných 419, 1 lékař připadá na 1214 obyv. Třeba bychom uznali, že v Dol. Rakousích příčinou Vídně jsou daleko výhodnější poměry pro lékaře než kdekoli v říši, přece nemůže nikdo uprati, že by stav lékařský v kterékoli české zemi trpěl nadbytkem. K tomu všimněme si jiného pozoruhodného zjevu. Mezi nynějšími praktickými lékaři na Moravě a ve Slezsku je veliký počet odchovanců chirurgické školy v Olomouci, kteří už všichni jsou v pokročilejším věku. Úbytek jejich jest daleko větší než příbytek. Tomuto nedostatku neodpomůže ani větší počet studujících, který se v poslední době oddává v Čechách a ve Vídni studiím medicíny. Jednak každý hledí uchytili se raději doma, jednak, jak jsme již podotkli, při velikém návalu studujících na lékařské fakultě v Praze a především ve Vídni a při stále více uznávané potřebě vzdělávati se názorně a prakticky právem vysloveny obavy z přepřívání fakult lékařských.

Přejdeme k fakultě právnické. Veřejný život i úřední povolání na Moravě a ve Slezsku vyžaduje velikého počtu mužů znalých dějin ústavního a soukromého práva zemí koruny české, mužů, kteří by podle nejnovějších požadavků pronikli důkladně ústavní řady soustátí rakouského a vyznali se ve správě rakouské v různých jejích směrech a předmětech vedle platného nyní práva. Jak my studium rakouského státního práva pojímáme, nelze k němu dospěti bez poznání ústavních řádů jednotlivých skupin historických rakouského soustátí. A právě právní dějiny zemí koruny české bez rozdílu podávají tu materiál potřebný k dobrému pochopení vývoje a nynějšího stavu ústavních poměrů a snah v našem mocnářství a tím více v zemích českých. Jak má autonomie v jednotlivých královstvích a zemích vzkvétat, když ani na vysokých školách ony labyrinty správy t. zv. politické a finanční náležitě se neprobírají a neposkytuje se dorostu příštích politikův a úředníků možnost, aby se pro svůj životní úkol jak náleží a opravdově vzdělali? Aby tento směr zejména u nás pronikl, k tomu třeba mimo vykazání důstojnějšího místa českým právním dějinám jak mezi přednáškami universitními tak při zkouškách též důkladného studia a probádání archivů moravských a slezských, ve kterých je ukryto mnoho nepoznaného materiálu důležitého k poznání právních dějin rakouských vůbec a českých zvláště. Při tom bude třeba přednášek povinných, které u nás v zemích českých přirozeně ponesou se k našim starobylým řádům. Jak tedy cena našich starých osvědčených českých práv v Čechách a na Moravě tak i potřeby

denního života žádají toho, aby v zemích českých ještě jedna právnická fakulta přispívala k poznání práv minulých a obeznamovala se stavem nynějším.

My máme však ještě jiné požadavky. Není to jen moment čistě národní, ale i věc svědomitosti spojené s takovou odpovědností, abychom měli při vedení veřejných záležitostí i v soudní praxi lidi, kteří by pochopovali lid a vedli jej s vědomím své povinnosti a s láskou k plnění jeho povinností k bližním, k obci, zemi a státu. Požadavku tomu s těžší dostojí ti advokáti, notáři a soudcové, kteří mezi lidem našim nevyrostli, neznají jeho názorův a citů a vše jen pojmají se stanoviska mrtvého paragrafu. Odkud ten úkaz, že máme na Moravě a zejména ve Slezsku tak málo sil, kterým by lid své zájmy s důvěrou svěřoval? A to neplatí jen o zastoupení politickém, než i o právní ochraně. Vinu shledáváme v tom, že se nepochopují právní názory lidu, které jsou místy z minulosti jako přežitky dobře u vědomí lidu zakoreněny. Jiná příčina je v tom, že není v těchto vrstvách velikou většinou lásky k našemu lidu a dosti společných pojmů s ním, aby věc jeho brala se za vlastní. Úředníci političtí (z 90%) a soudní, působící v úřadech a ve veřejném životě, mužové zaměstnaní při velikých podnicích jsou u nás u veliké míře Němci nebo odchovanci německých universit. Z toho lze snadno pochopiti, proč lid náš pohlíží k úřadnictvu s nedůvěrou, proč s druhé strany náš veřejný a společenský život trpí upjatostí zastaralých, nepřeměnitelných, byrokratických rádu. Z toho jde, že třeba Morava a Slezsko poměrně značných nedostatků v počtu advokátů nevykazuje,*) jest se nám dovolávati ještě značného množství právníků našim potřebám přiměřených. Zkušený jeden právník pronáší se v té příčině:

„Že fakulty právnické je nám především pro rozvoj naší národní věci na Moravě (a zajisté i ve Slezsku) třeba, jest jasno, uváží-li se, jak skrovný jest ku př. úřednický náš dorost nejen ve správě politické a finanční, nýbrž i v praxi, když, jak denní listy přinesly neutěšenou pro nás zprávu, toho času na Moravě, tuším, toliko 8 jest auskultantů českých (německých přes 60) a uváží-li se, že také stav notářský a advokátní dosud u nás úpí pod ohromující většinou německých kollegů, což v křiklavém je nepoměru s hlásanými třemi čtvrtinami českého obyvatelstva na Moravě. V novějším životě pak i správa obcí, okresních záležitostí a celý veřejný život potřebuje lidí, kteří vykonali právnická studia. Ježto pak my sami od našeho občanského života vůbec musíme žádati, aby se nejen vyrovnal německému, nýbrž jej i předčil, tu dovoláváme se čím dále úsilovněji samosprávy obcí, země a zavedení okresních zastupitelstev, nepochybíme, budeme-li se starati o lidi,

*) V Rakousku počátkem r. 1891. bylo 3110 advokátů, jeden advokát připadal na 7667 obyvatel. V Dolních Rakousích 1 advokát připadal na 3900 obyvatel, v Přímoří na 5400, v Tyrolsku na 6200, v Čechách na 7400, v Salcburku na 7900, v Štýrsku na 8000, na Moravě na 8400, v Dalmacii na 8600, v Horních Rakousích na 9700, v Bukovině na 10.100, ve Slezsku na 10.000, v Korutanech na 11.600, v Haliči na 15.380, v Kraňsku na 23.700.

kterí by úřady tak důležité s prospěchem mohli zastávati. Tu jest opět jediná správná cesta domáhati se právnické fakulty na Moravě, aby dorost ten zavčas obeznámil se s věcmi, které jednou jeho vedení mají býti svěřeny. Že stejná potřeba při úkolu politika na sněmě a na říšské radě se objevuje, o tom suchopar našeho dosavadního veřejného a společenského života na Moravě dostatečně poučuje.“

Potřeba filosofické fakulty bude se zdáti nejméně odůvodněna. Ovšem sil učitelských pro střední školy, pro něž na předním místě si myslíme filosofickou fakultu, není nedostatek. Věc se nám však jinakou objeví, vezmeme-li ji po stránce vychovatelské a vědecké. Vedle obecně známé pravdy, že pro lid český na Moravě a ve Slezsku by mělo býti nejméně dvakrát tolik středních škol, kolik jich nyní máme, musíme tu vytknouti, že pro řádný rozvoj vědeckého a literárního života neděje se dosti ani na českých středních školách, jednak pro neznalost života moravského lidu, jednak pro všelijakou zbytečnou přítěž byrokratickou a pro ne zcela vhodné učební plány, které pro většky národy rakouské jsou dle téže šablony. Jest ovšem pravda, že dnešní gymnasium nemá na literární a vědecký ruch v některé zemi, ba ani na rozumný a mravní vývoj studenta onoho vlivu, jaký měla filosofická lycea na Moravě na př. brněnské. Jest dále též pravda, že gymnasií těch není dosti a že mnohá nemají za sebou ani první maturitu, ale celkem jest jisto, že naděje mnohých našich starších vlastenců kladené v literární a národní význam gymnasií značně sklamaly. Příčiny toho jsou, že moravští studenti jen velmi skrovně se povolání učitelskému na gymnasiích věnují, že odjinud k nám nepřicházejí právě nejlepší síly, pak též to, že veřejnost česká na Moravě se ke gymnasiím dle potřeby nechová a že ona v mnohém směru proti německým újmou musí snášeti. Jinak však jest to zjev obecně moravský — nedostatek veřejného života, jež povzněti můžeme valně zřízením university.

Universita by určila středním školám literární a vědecký cíl, ona by byla podnětem živějšího duševního hnutí. Na druhé straně gymnasia by i s jinými činiteli, učenými a literárními spolky podala fakultě filosofické látku a to na př. v dějepise, národopise a lidovědě (folkloru) velice vědeckou, kterou by universita mohla spracovati. Z té příčiny žádný znatel moravských poměrů nemůže prohlásiti fakultu filosofickou za zbytečnou, právě naopak od ní získal by nejvíce onen moment, na nějž klademe tak veliký důraz, totiž osvětové povznesení našeho lidu ve všech vrstvách a zlepšení našeho veřejného života vůbec. Komu tane na mysli jen starost o místa pro odchovance university, ten ovšem přesvědčen nebude. Než nechť pováží se, že filosofická fakulta odchovává sotva polovici studentů na učitele gymnasií, ostatní hledají si zaměstnání jiné. A mnoho jest již dnes takových, kteří jen k zjednání čistě theoretického vzdělání navštěvují filosofickou fakultu. Nehledě ani k tomu, že se vyskytují již patrné obtíže, jak najíti schopné síly pro mnohá místa veřejná, už samo lepší porozumění úkolům naší národní

společnosti na Moravě bude žádati, aby archivy tak četné po Moravě dostaly se v dobrou správu, aby Musea obstarávali ne ochotníci, nýbrž odborníci, aby též vyšším stavům dostalo se lepšího obeznámení se s minulostí naší vlasti a jejím lidem. Ostatně když uznávána potřeba filosofické fakulty na universitě olomoucké, nebude zbytečnou ani dnes a to tím méně, ježto dnes měla by širší úkol i jako nejvyšší stupeň jedné části organizace národní, pokud se týče vědeckého a literárního ruchu, jež právem lze očekávati v daleko hojnější míře než dosud mezi poměrně četným a nadaným lidem, jako je český lid na Moravě a ve Slezsku.

O čtvrté fakultě bohoslovecké zmiňovati se mnoho netřeba. Dovedeme si zajisté mysliti universitu i bez ní, ačkoli bychom pokládali za pokrok, kdyby se brněnskému kněžskému dorostu dostalo fakulty přírodně nadané místo nynějších velmi špatných prostředků. Připouštíme také, že vědyctivosti mnohých bohoslovců nemálo by se prospělo, kdyby bohoslovecká fakulta přišla ve styk s ostatními fakultami a tak učiněno především filosofické studium přístupnější než dosud, což by mělo — dodáváme ovšem s rezervou — snad být jen částečný vliv na zmodernění jejich názorů. A moderně vzdělanému kněžstvu ostane vždy veliký podíl při vzdělávání lidu a při nápravě neduhů společenských.

Nezbytnou podmínkou zdárného vědeckého studia jsou dobrě pomůcky jednak při přednášení, ale neméně i pro soukromé studium. Je to především knihovna, botanická zahrada, přírodovědecké sbírky, fyzikální ústav a j. V té příčině na Moravě ovšem mnoho bude činiti ani ne tak pro nedostatek materiálu, nýbrž aby materiál dosavadní poněkud se soustředil. O tom bude třeba ještě jinde šfěji se zmíniti; zde dotkneme se knihovny.

Knihovnu na Moravě máme po bývalé moravské universitě. Má ona též vzácné spisy zejména velmi cenné tisky moravské z 16. a 17. stol. velmi důležité pro kulturní dějiny moravské. Ke studiu dennímu bylo by ovšem třeba, aby knihovna postavena na výši časovou, aby měla aspoň pro všechny obory důkladné příručí knihy. Též najde se množství cenných knih v knihovně Františkova Musea v Brně a jinde.*)

Mluvíce o materiálních jaksi základech university české na Moravě, nemůžeme nezmíniti se též o možnosti podpor a stipendií, nemálo důležitých podmínek zdárného studentstva. Česká Morava nemohla se až posud v té věci vykáhati velikým počtem stipendií, které by jejímu studentstvu mohlo zabezpečiti výhradně věnování svému povolání. V městech mezi bohatšími vrstvami buď se nedostává shola smyslu pro lidi, kterých nemají na očích, a šlechta ta pro duchovní potřeby na Moravě i jinak tak málo porozumění jeví, že zakládání stipendií se od ní ani nemůže očekávati. Nemáme též okresních výborů, které pro duševní život

*) Připomínáme soukromou knihovnu z pozůstalosti ušlechtilého přítele národa našeho kněze hr. B. Tarouccy. Pokus o založení slovanské knihovny v Brně též by věci nemálo prospěl, a bylo by si přáti, aby úsilí zakladatelů Fr. Vymazala a J. Popelky našlo více ohlasu.

kraje mívají více pochopení nežli zastupitelstva většiny měst a osad, která nemohou se pro malicherné často místní zájmy povznésti k stanovisku poněkud vyššímu. V poslední době jeví se patrnější snaha v městech našich od těchto nedostatků pomoci. Nejen pro žáky průmyslových a odborných škol, nýbrž i na gymnasia a university věnuje se tu a tam nějaká summa. S povděkem se tu sluší zmíniti především o Přerově a Vsetíně. Ani země moravská jako celek vzhledem k tomu, co očekává od své universitní mládeže nečiní dobře. My čeští studenti můžeme právem říci, že Morava všeliké jiné obory lidské činnosti vydatněji podporuje než ty, které jí mají zjednati inteligenci, jež by jí slušně na veřejnosti zastupovala.

Bývalá universita moravská měla ovšem sama jmění, ale toto je již roztroušeno. Jmění stavovské akademie na vychování šlechty dostalo se Terezianu do Vídně na stipendia. Mimo to spravuje zemský výbor moravský fond stavovské akademie, jenž r. 1866. činil 88.209 zl. Stipendia, která byla určena universitním posluchačům na Moravě, nejsou vůbec dosti veřejnosti české přístupna, aby se o nich poučila. Stipendia ta byla věnována buď studujícím ve Vídni nebo na německých universitách vůbec; česká universita, která toho času vedle vídeňské Moravě největší počet intelligence Moravě odchovává, úplně je zanedbána.

Bylo již ukázáno nahoře na následek takového zanedbávání české mládeže z Moravy studující na vysokých školách. Naši studenti musejí více, než volný čas jim stačí, věnovati se vedlejšímu zaměstnání, aby si opatřili výživu. Tu pak snad se i zkoušky časem složí, ale co má Morava z mládeže, která nestojí na výši svého úkolu na Moravě a ve Slezsku, nemajíce pro starosti existenční možnosti k ní dospěti? Na Moravě je třeba míti muže nejen prochnuté láskou vlasteneckou, nýbrž mimo odborné vědomosti opatřené co možná nejlepším obecným vzděláním, obeznámené všemi vymoženostmi nové doby, nezanedbavši při tom však pilné přípravu pro budoucí působení mezi naším lidem.

K podpoře studentstva českého z Moravy, Slezska a Slovenska v Praze r. 1869. zřízen byl spolek „Radhošť“. Spolek ten umožnil blahodárnou svou činností již velikému počtu studentů studia na vysokých školách; začal s podporou 6 studentův a poslední rok podporoval jich na 80 vydávaje na 6000 zl. Existence tohoto spolku vydržovaného nejširšími vrstvami lidu na Moravě, ve Slezsku a Slovensku jest důkazem cítěné potřeby vysokého učení pro tyto země. Podporovacímu systému zrealizovanému v „Radhošti“ vyčten byl úkol podporu studentstva v Praze odvracet studentstvo od Vídně, kdež se odcizovalo. Systém ten chtěl dosáti toho, aby Morava, Slezsko i Slovensko nabylo ve svém studentstvu mužů česky vzdělaných měl býti částečnou náhradou škod plynoucích z neexistence českých vysokých škol na Moravě. Ale systém ten nedostačuje k úplné náhradě. Jednak nelze ani jím provésti, aby se veškeré mládeži universitní dostalo českého vzdělání, jednak ani těm, kterým je umožněno studovati v Praze, nedostává se oněch zvláštních vědo-

mostí, kterýchž nám třeba v zemi dosti různé politické poměry od Čech vykazující, tak že vliv cizácký na Moravě působností jejich se jen do jisté míry ruší.

Nicméně i tak pro náš předmět jest důležitá dojemná láska veřejnosti moravské ke studentstvu, jež tak značnou summu na své studentstvo věnovala a vytrvalost, se kterou studentstvo pro Radhošť po tak dlouhou dobu působilo. Obětovnost tato je více než laciné slovo a mluví též pro potřebu university české na Moravě neméně skoro než co jiného. Z toho právem dovozujeme, že moravská veřejnost by pomáhala dobročinností svou valně plniti úkol, jež přikládáme české universitě pro budoucnost Moravy, zde máme záruku, že by duševní pojítko mezi Slezskem, Slovenskem, Moravou a Čechami ani potom nepřestalo.

VII.

Co dělati?

Tím dostali jsme se zároveň k poslednímu oddílu našeho předmětu, ve kterém třeba se ptáti: Co činiti jest nám pro českou universitu na Moravě? V odpovědi na tu otázku přehlédneme si dříve, jaký účinek mělo úsilnější domáhání se university v poslední době na moravskou veřejnost.

V příčině politické sluší nejprve vyznati s povděkem, že česká universita na Moravě stala se požadavkem celého národa a že nyní veškeren národ pro ni vystupuje. Ba v Čechách s takovou rozhodností této spravedlivé věci se ujali, že možno z takového pochopování úkolů všeho našeho národa se jen těšiti. Ukázalo se tu opět, že pomoc česká chybí nám jen tam, kde sami svých potřeb důrazně nezastáváme. Na Moravě pak široká veřejnost ukazuje takový zájem na věci, že věc již neutuchne. Po stránce politické je důležité, že vystupuje se otevřeně s požadavkem české university.*) Němci ve svém někdejšímu úsilí po zřízení university na Moravě ochabují; mají již universit pro sebe dost, a na Moravě se snad lépe vládne, když duch její se nepovznese. Hlas D'Elvertův je tu ojedinělý a dlužno jej pokládati za hlas učence, jenž nemůže přezříti nebezpečí, které z nedostatku university na Moravě vědecké práci hrozí. Někteří Němci proti české universitě na Moravě i vystupují (Menger, Magg). Nám to neuškodí, ukazuje se aspoň, kdo je pravý přítel Moravy a jejího pokroku. Nyní už nemají Němci tolik smyslu pro individuální duševní potřeby Moravy jako v letech ještě 50. a 60tých. Spokojují se s mocí, kterou nerušeně vykonávají, podporuje se tu a tam nějaký hmotný zájem Moravy, ale duch se od nás za roztomilé německé zemské vlády už skoro vystěhoval. A snažil-li se Šembera r. 1848. dosáhnouti svým návrhem o provedení rovnoprávnosti předloženým sněmu, aby Morava nezůstávala ve vzdělanosti vyšší za Dolními Rakousy a Čechami, dnes stojí už za Haličí, Štyrskem a Tyrolskem, s nimiž se mohla jindy bez obavy měřiti. Nám však jest ukázati, že se nelekáme vzíti úkol kulturní na Moravě na sebe, vždyť bez toho o německé kultuře na Moravě v pravém slova smyslu nemůže býti řeči, aspoň

*) Upozorňujeme tu na potěšitelný zjev ve příčině techniky v Brně, totiž na volání po rovnoprávnosti na ní. I věcně i z taktických příčin jest toto volání na místě; bude se pak málo komu náš požadavek jen české university na Moravě zdáti neskromným.

pokud se týče podmínek čistě německé vědecké literatury a právě německé umělecké tvorby. Morava přece už není Bukovina, aby se její minulost jen tak beze všeho zakřídovati dala a široké vrstvy lidu, které jsou čím dále více předmětem vědeckého pozorování a podnětem uměleckého tvoření, též se nedají ani tak snadno sehnati jako snad při sčítání lidu.

Práce dostati českou universitu na Moravě bude spočívati jen na nás samých, na našem úsilí a obratnosti.

Nedá se upříti, že po politické stránce ještě jsme nevyčerpali všech možných prostředků. Petice byly rozeslány po Moravě a též skoro všechny na místa patriční odeslány (ač i tu nemístná opatrnost mnohých lidí u nás se ukázala). Mimo to však neúčinně mnoho se strany širšího obecnstva. Všecky národní strany na Moravě pojaly požadavek university do svého programu, ale voličstvo samo při volbách kladlo na požadavek menší váhu, než se dalo očekávat. A přece záleží od zájmů širokých vrstev našeho lidu, dostaneme-li vůbec universitu a dostaneme-li ji, jaká bude. Snad tu vinen tím též onen zjev, že na Moravě pro žádnou velikou myšlénku neumíme zjednatí onoho porozumění, kterého uskutečnění její potřebuje. Intelligence též pro porozumění ono všeho, co mohla, nečinila. Očekávali jsme, že z povolanych míst zejména od vědeckých autorit na Moravě vytkne se stanovisko k tomuto požadavku, který přec není jen politický, nadáli jsme se, že věc tak důležitá nevyminí z rozhovorů zejména tak mnohých spolků zábavných a politických, ale nestalo se tak. A přece musí každému býti jasno, že pozornost, kterou věci věnuje studentstvo, nemá na sobě nejmenšího stínu snad nějaké vyhlídky na vlastní osobní prospěch. Jen poznání nedostatků, které z nynějšího stavu pochodí, jednak nedostatečná příprava pro tak veliké úkoly, které studované lidi na Moravě očekávají, jednak obtíže hmotné, s kterými je studentstvu moravskému zápasiti, vedou nás k tomu, bychom slovanskému obyvatelstvu na Moravě věc co nejvíce doporučovali. Věc nesmí proto zmizeti z denního rozhovoru a nesmí se objevovati jen v sloupečích novinářských. Při živém zájmu pro věc různé a různé stránky této veliké myšlénky se objeví a pozná se dosah, který má v nynějším rozvoji národa našeho na Moravě kulturní práce. Obecnstvo bude tak účinně podporovati i moravské poselstvo na zemském sněmě a na říšské radě, by v úsilí svém za universitu neochabovalo a na její český ráz důraz kladlo. Mělo-li by se tak dítí peticemi či resolucemi, deputacemi nebo řeční v různých spolecích, záleží na okolnostech. Nejen však jednotlivci a spolky, nýbrž i samosprávné naše sbory, především obecní výbory v obcích ať věnují svou péči universitě moravské. Ona ať činí jeden ze základních požadavků naší národnosti na Moravě, až se bude s námi při nějakém vyrovnání účtovat. Nezapomínejme, že v práci kulturní je kus naší aktivní politiky a že boj o prvenství obou národností na Moravě nerozhodne se dle toho, kdo má snad více peněz a bohatých strýčků, ale že zvíťazí duch, který potřebám Moravy nejlépe vyhoví.

Od tohoto zájmu pro universitu očekáváme též, jak jsme naznačili už jinde, oživení smyslu pro hmotné potřeby studentstva. Pochybnosti, které se mnohým vtírají při „Radhošti“, musejí zmizeti a naše spolky a zejména obce musejí pokládati za prvou svou povinnost z mládeže své odchovati národu našemu zdatné pracovníky. Pečujme o to, by mládež starostí o hmotné potřeby na duchu nekrněla, nedopouštějme, aby mládež zejména dorůstající byla odkázána hledati výživu u německých šlechticův a fabrikantů, neboť takovým způsobem už mnohá nadaná hlava se nám odcizila. O zdárný dorost máme za potřebné volati i při tomto předmětu, neboť od něho závisí též nemálo ráz a význam university na Moravě. Dobré síly vědecké mohou povznést význam i naší národnosti na Moravě více než se dá dosíci možnými kompromisními politickými.

Dobré síly vědecké již předem pro universitu získané budou snad největším darem, který universitě do vřknů při jejím zakládání můžeme vložit. Tu bude třeba ovšem více činiti, než co se posud děje. Nestačí jen, bychom měli tolik a tolik doktorů, tolik a tolik lidí, kteří mají universitní studia. Musíme dbáti, pokud lze o moderní vzdělání, o síly odborné, které dovedou vědecky pracovati a které by se mohly postaviti po bok vynikajícím silám jiných národů. Při tom pokládáme za nezbytno, aby naši mladí lidé se ohlédli v cizině, jak tam vyšší studia vypadají. To se děje jistou měrou v Čechách, že studenti po universitních studiích na české universitě ubírají se na rok, na dvě léta do Francie, do Němce aneb i do Anglie. Tuto věc bude třeba našim studentům co nejlépe doporučiti, po případě i usnadniti. A tu opět jednotlivci, obce a též země budou míti své povinnosti. Tímto neodporujeme dřívějšímu stanovisku, kde klademe důraz na domácí výchovu na Moravě. Nechceme jednak duševní život Moravy osamotiti, jednak není nám též neznámo, jak mnoho dobrého působí srovnávání cizího života s domácími poměry, kolik myšlének na př. se nabízí již při srovnání Moravy s Čechami a naopak. Než toto pozorování přejeme si vzájemně, a proto bude důležité, když i mladým lidem z Čech umožní se studium na Moravě. Též mezi ostatními zeměmi a Moravou přejeme si co nejživější výměny, ale ona musí při tom býti jako činitel rovnocenný a toho nebude bez university.

Mějme však na mysli, že síně učebné, professori a studenti sami universitu výbornou nečiní, zde musí býti postaráno o hmotný základ, který by universitě zjednal jakousi volnost jednání, že je třeba co možná dobrých vědeckých pomůcek, aby všem požadavkům našim, potřebám studentstva a profesorů vyhovovala. A zde je možno nejlépe ukázati, zdali Morava si vskutku university přeje a zdali významu jejímu rozumí. Při díle tak významném pro Moravu přáli bychom si viděti zápal jednotlivců, obětovnost obcí, okresů. Kdo chce si pojistiti zásluhu v dějinách Moravy, kdo nechce, aby jméno jeho zahynulo, zde může sobě zjednatí nehynoucí pomník!

A proto opětuje: České university na Moravě se domůžeme, ale musíme ji chtít opravdově! A kdyby ani v naší moci nebylo, abychom zabránili zřízení utrakvistické university, na nás bude záležeti, aby české přednášky a stolice již napřed byly dobře opatřeny, tak abychom převahu již předem měli zajištěnu. Je-li to někomu divné, že by se jednotlivci měli starati o to, co je vlastně úkolem státu, odpovídáme, že k svému úplnému vývoji potřebujeme více než nám stát chce a za nynějších poměrů snad i může dáti. Ze ne všude jen stát uvádí v život university, o tom občas zprávy máme na př. z Ameriky. Na př. senátor Staufford v Kalifornii věnoval celkem 20 millionů dolarů na založení vysokých škol, a každý rok vykazuje dlouhý řad darů a odkazů pro rozličná učiliště. Město Marseille před nedávnem, když mu Francie odeplála zříditi vysoké školy, které by důstojně město toto reprezentovaly, usneslo se zříditi je na vlastní náklad. Naše Morava zajisté přinese též nějakou obět, aby zemi své zjednala důstojnější zastoupení i ve světě duševním. Nežádá se o zřízení university celé, kladme důraz jen na první počín, jehož by vláda nemohla pominouti. Bukovina zavázala se dáti na lékařskou fakultu 100.000, u nás na celé Moravě přece by se tolik a snad i více mohlo sebrati. Žijeme u nás na Moravě dobu zvláštní, pro náš národní rozvoj na nejvyšší důležitou a jestliže už slyšíme tu a tam v Čechách, že kulturní potřeby máme opatřeny, o Moravě a tím méně o Slezsku to neplatí. U nás máme plně ruce práce, a jest jen třeba, abychom nad velikostí úkolu neklesali na duchu, neboť jestliže kdysi na udatenství českém stavěny divy a založen mocný stát český, dnes jest k tomu jediným prostředkem obětovnost, pracovitost a vědění. A tím více platí to o Moravě, kde každý kapitál na národní účely vydaný nese poměrně daleko větší úroky nežli kde jinde. Protože doba přítomná je na Moravě a ve Slezsku rozhodující snad pro celou naši budoucnost, musíme se zajistiti po příkladech vzácných vzorů v Čechách, Chrvatsku, Polsku, Uhrách a j. Slavili jsme na nejvyšší významná jubilea uvedení křesťanství na Moravu, požehnané působností sv. Methoděje — nebylo možná pamět tu od lidu všeho vděčně nějakým trvalým pomníkem zabezpečiti? Nyní podává se nám jiná příležitost: v zpomínka 300letého úmrtí arcibiskupa Komenského. Jak ukáže Morava lépe, že myšlenky tohoto výtečného krajana pochopila, leč bude-li se starati, aby české školství stalo se vzorem dokonalosti?

Pohlížíme na universitu jako na symbol a nejvyšší výraz kulturních snah na Moravě vůbec. Universita má nové proudy v společnosti naší na Moravě přivést, ona má nové pracovníky vychováti a dosavadní činnost soustřediti. Ona má veřejný život povznést, aby vyhovoval našim národním potřebám a stál na výši nové doby. Je tedy cíl našeho snažení též politický, jakož jsme přesvědčeni, že každá změna a pokrok kulturní má v zápětí změnu a pokrok v našem postavení politickém.

Volání po universitě buď nám vyzváním, bychom ve svých snahách po doplnění českého školství na Moravě ničím držeti se

nedali: každá jakákoli škola u nás kdekoli nově zřízená napomáhá onomu velikému cíli povznesení veřejného života a vymanění našeho lidu z cizího područí.

Musíme si všimnouti ještě jiné důležité stránky, která pro naši otázku není bez významu, myslíme literární a vědeckou práci. Ruch literární v posledním roku patrně se oživil. Nechceme býti neskromní, ale přece snad i tu poněkud hnutí za universitu účinkovalo, byť to přímo ani nikde vysloveno nebylo. Myšlenka ta sama zdála se snad s počátku trochu odvážnou na naše skromné moravské poměry, než právě proto vybízela k přemyšlení a nutila ke snaze vybědnouti z nehodné ztrnulosti. Ať je tomu jakkoli, studentstvo samo pocítilo účinek toho na sobě a přiblížilo se tak moravskému životu více než čímkoli jiným. V ušlechtilé této snaze, která se na Moravě jeví k povznesení vědeckého časopisectva, časopisů belletristických a uměleckého ruchu na Moravě měl by každý přítel rozvoje naší národnosti na Moravě přispívati ať duševně ať hmotně. Zde jest kus národní výchovy, která má povahu naší ustáliti a nás proti možným změnám a náhlým převratům ochrániti. Literatura a spolky mohou býti výrazem a útočištěm pravého slovanského ducha, jak se ještě u nás dochoval, ony by mu měly vynutiti uznání i na činitelích veřejné moci a především ve školství. Proto též literatura a umělecký život na Moravě bude neposledním činitelem, jenž našemu právu na universitu a její potřebě dopomůže k uskutečnění. Vždy mějme v paměti, co předcházelo, než byla zřízena universita česká v Praze! Co tu námitek a pochybností vyslovováno nežli se spravedlivý požadavek ten vyplnil. Skoro si nedovedli učení páni němečtí představit, že by se česky dalo přednáseti a nechybují asi mnozí, kdo tvrdí, že měla býti česká universita jen pouhým pokusem, jemuž života neslibováno. Takové obtíže bude překonat i ač poněkud v menší míře i na Moravě, protože literatura je nám společná a pokrok v Čechách prospívá i nám na Moravě. Nám však se věc značně usnadní, když i z vnitřní potřeby našeho života na Moravě budeme moci dovolávat se university. Zajisté výše duševní práce na Moravě v poměru k Čechám bude v poměru příznivějším nežli východní Haliče a zejména Lvova ke Krakovu, když domáhající se střediska duševní práce jako je universita, povzneseme a soustředíme již předem všechny kulturní činitele, tak aby každému jejich přítomnosti ujíti nemohla. Proto vítáme s povděkem každou snahu za soustředění našich národních sil zejména na poli literárním a uměleckém.

Literatura na Moravě zjedná universitě náležitě půdu, ona dodá jí rázu řecli bychom moravského, vytkne jí směr, kterým se jí bude bráti, aby potřebám a přáním našim na Moravě vyhověla. Sbíráni cenných zbytků naší starodávné vzdělanosti, ať v hrobech dochovaných, ať mezi lidem se udrževších, děj se proto též účelně, soustavně a s ohledem na budoucí universitu. Měli bychom proto přání, aby sbírky, které mají jednotlivci a jsou to sbírky mnohdy v ceně mnohých tisíců nezanášely se do ciziny, kde ostanou ne-

všímanou popelkou, ale věnovaly se buď domácím našim českým Museím nebo pamatovalo se s nimi na universitu moravskou. Sbírky ať nerostů, rostlin anebo živočichů, ať kulturních přežitků starých dob moravských a osobitých známek našeho nynějšího lidu a jeho činnosti nepořídí se v době, kdy jich potřebujeme ani za velké peníze, proto konají naši universitě neocenitelné služby ti, kdo zkoumají zbytky staré vzdělanosti, kdo studují přírodu a pozorují lid a výsledky své činnosti uschovávají pro budoucnost nebo zapisují pro trvalou pamět.

Nechceme-li, aby universita, i když bude zřízena, uvázla na písku chceme-li, aby měla svůj vědomý ráz, pak oceníme význam této předběžné činnosti.

O otázce, v kterém městě má se universita zříditi, ani šířiti se netřeba. Slova Šemberova napsaná r. 1848. mají ještě větší váhu dnes. Pro nás by měl spor Olomouce s Brnem jen tehdy cenu, když by některé z nich pro věc poněkud vážněji se zaujalo. Toho dnes nelze očekávati. Morava musí si tu vybojovati svoje svaté právo, a pak universita se umístí, kde pro ni bude nejvhodnější místo jak z příčin materiálních tak i z pohnutek vědeckých a národních. O nějakém dělení fakult na Olomouc a Brno nemůže býti ani řeči, ani nějaká kusá universita (snad jediná fakulta) by nemohla našim potřebám vyhověti. Nám není třeba jen lékařů, právníků atd., nám je třeba českých lékařů, právníků, kteří by uměli na Moravě pracovati, nám jest skleslého ducha na Moravě povznést a duševní práci zjednatí onen mohutný základ, který by rozmarům časovým a nepřítzni mocných činitelů odolával. K tomu nestačí úsilí ani nadšeného jednotlivce ani toho kterého stavu, zde třeba ožíviti a přesaditi, čím se novější pokrok světový vyznačuje a čím veliký duch národa žije, do země samé. Naše duševní středisko na Moravě nesmí snad jen prací českých dělníků vynikati, nesmí snad se jen skvíti leskem toho kterého stavu nebo kasty, ono musí hráti teplem všestranné národní síly a vědomí a býti výrazem všech tužeb a názorů našeho lidu. Nemůže-li býti druhou Prahou ani Krakovem, proč by lid moravský nemohl se vykázati aspoň místem pro vědecký ruch stejně důležitým jako Hradec nebo Innsbruck?

Klademe-li takovéto požadavky na vysoké školy na Moravě, je patřno, že můžeme spoléhati jen na duševní a mravní síly našeho lidu a na jeho mocný zájem pro věc tak důležitou. My proto s důrazem vybízíme veškeren moravský lid, aby od požadavku svého neustupoval.

Povznesení našeho veřejného života, obrod a oživení naší duševní práce buď na ten čas nejvyšším našim heslem. Protože však není žádnému pozorovateli vývoji národních poměrů jinde neznámo, že třeba tu pevné ruky a jasné hlavy, která je si vědoma cíle a prostředků k němu, proto přimlouváme se o to snažně, aby se ustavil z mužů v naší veřejnosti úcty a vážnosti požívajících sbor, který by tyto snahy určitě vytknul a všech možných prostředků k nim užití hleděl. My ani myšlénce university

na Moravě nevěstíme zdaru, nebudou-li jí šířiti mužové, kteří požívají v naší moravské veřejnosti slova, kteří obeznámeni jsou s duševním životem našeho lidu a dovedou všech výhod, kterých poskytuje příroda naší vlasti, pro ni využití. Mládež jistě se dosavadní své snaze nezpronevěří a bude vše, co se pro universitu podniká, s díky uznávati a účinně podporovati. Třeba jen, aby celá veřejnost všemožně pro věc bojovala, třeba však též pevného vodítka, aby ve věci byl plán a jasný cíl. O Moravě platilo do nedávna slovo, které řekl v letech 30tých nadšený vlastenec uherský Štěpán Széchenyi, že se topí ve svém vlastním tuku. Vhodná doba, kdy jsme mohli toho tuku využití jen pro sebe, je ta tam ne bez viny naší neprozíravosti a pohodlnosti. Jest nejvyšší čas, abychom neztratili možnosti nejpotřebnější výživy a k tomu ne-li prostředkem tedy jistě nejspolehlivějším základem je usilovná a promyšlená duševní práce. Proto je úkolem nás všech se jí z plna srdce věnovati.

Dodatek.

Ke str. 9. Jako posluchači olomoucké university budtež ještě uvedeni prof. Št. Cholava, posl. dr. Kozánek, posl. dr. Mikyška a posl. Nedopil.

Ke str. 26. Při poslední rozpočtové debattě na říšské radě tlumočili přání českého lidu po zřízení české university na Moravě mor. posl. dr. Žáček a čeští posl. dr. Masaryk a dr. Blažek; posl. Seichert v zasedání ze dne 1. července navrhl resoluci, vyzývající vládu ku zřízení české university na Moravě; resoluce tato byla sněmovnou přijata. Ministr vyučování dr. Gautsch na požadavky tyto letos neodpověděl. — Ku konci m. června „Politický spolek“ v Boskovicích na své schůzi přijal resoluci, již žádá zřízení university na Moravě — „charakteru křesťanského“. Zda-li chce universitu českou či utrakvistickou, v resoluci se nedočítáme.

ÚK PrF MU

3129S21471